

Postoj k přírodě v hnutích s pedagogickým zaměřením

Radmila Bubeníková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Radmila BUBENÍKOVÁ**
Osobní číslo: **H118656**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Postoj k přírodě v hnutích s pedagogickým zaměřením**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na vývoj chápání přírody a přirozenosti, hodnoty přírody, různých typů krajín a přírodních objektů;
- na postoj k přírodě z pohledu různých pedagogických organizací a hnutí;
- na rozdíly v přístupu mezi hnutími a kritiku jejich mnohých přístupů;
- na otázku, jak pobyt v přírodě pomáhá v mravním i obecně pedagogickém sebe-rozvoji jedince.

Součástí práce bude detailní textová analýza reprezentativních textů hnutí, argumentační analýza a komparace argumentace.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Cílek, V. *Dýchat s ptáky: obyčejné texty o světle paměti, pravdě oblaků a útěše míst.* Praha: Dokořán, 2008.

Cílek, V. *Krajiny vnitřní a vnější.* Praha: Dokořán, 2005.

Komárek, S. *Obraz člověka a přírody v zrcadle biologie.* Praha: Academia, 2008.

Komárek, S. *Příroda a kultura, svět jevů a svět interpretací.* Praha: Academia 2008.

Nevrlý, M. *Karpatské hry.* Liberec: Vestri, 2006.

Ridley, M. *Původ ctnosti.* Praha: Portál, 2010.

Stibral, K. *Proč je příroda krásná.* Praha: Dokořán, 2005.

Thoreau, H. D. *Walden aneb život v lesích.* Praha: Nevrlý, M. *Karpatské hry.* Liberec: Vestri, 2006.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Mgr. Antonín Dolák, Ph.D.

Katedra společenských věd

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

Mgr. Michal Vavřík, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

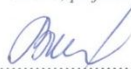
- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

RADMILA BUBENÍKOVÁ

Jméno, příjmení studenta

Podpis

V Brně 14. 2. 2014

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Obsah bakalářské práce je zaměřen na vývoj estetického vnímání přírody a její přirozenosti počínaje oceněním objektů v antice až po ohodnocení krás krajiny a přírody jako celku v novověku, ve stručném srovnání s kulturou Dálného východu. Do kompendia historického vývoje je zahrnut vztah k přírodě a popis některých pedagogických metod uplatňovaných ve dvou nejdůležitějších výchovných proudech 20. a 21. století – woodcraftu a skautingu. Práce potvrzuje aktuálnost podstaty myšlenek jejich tvůrců a popisuje činnost jejich současných pokračovatelů.

Klíčová slova: krajina, příroda, výchova, woodcraft, skauting, E. T. Seton, R. Baden-Powell

ABSTRACT

The subject matter of the thesis is focused on development of esthetical perception of nature and its spontaneity, beginning with appraisal of antic object till appraisal of all beauties of landscape and nature as a whole in modern times and in brief comparison with Far East culture. In compendium of historical development is included relationship with nature and description of some pedagogical methods used in two most important educational streams in 20th and 21st century – woodcraft and scouting. The thesis confirms the validity of authors' thoughts and ideas in these days and describes activity of contemporary followers.

Keywords: landscape (countryside), nature, education, woodcraft, scouting, E. T. Seton, R. Baden-Powell

„Člověk je od přirozenosti dobrý a kazí jej společnost.“

Jean-Jacques Rousseau

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Mgr. Antonínu Dolákovi, Ph.D., za metodickou pomoc při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat mému manželovi Dušanovi a drahé kolegyni Martině Pallové nejen za morální pomoc, kterou mi poskytovali při zpracování bakalářské práce, ale hlavně v průběhu celého mého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 HISTORICKÝ VÝVOJ ESTETICKÉHO VNÍMÁNÍ PŘÍRODY.....	10
1.1 PŘÍRODA, KRAJINA, ESTETIKA	10
1.2 OD ANTIKY PO SOUČASNOST	11
1.3 DÁLŇÝ VÝCHOD.....	33
1.4 DÍLČÍ ZÁVĚR	36
2 WOODCRAFT	38
2.1 ERNEST THOMPSON SETON A VZNIK WOODCRAFTU	38
2.2 HISTORIE A SOUČASNOST WOODCRAFTU V ČESKÝCH ZEMÍCH	44
2.3 DÍLČÍ ZÁVĚR	47
3 SKAUTING.....	48
3.1 SKAUTING OČIMA ROBERTA BADEN-POWELLA.....	49
3.2 HISTORIE A SOUČASNOST SKAUTINGU V ČESKÝCH ZEMÍCH	54
3.3 DÍLČÍ ZÁVĚR	59
ZÁVĚR	61
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	64
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	67

ÚVOD

Osobně každým rokem podnikám několikadenní výpravu pryč od civilizace, do míst, které si člověk svým pánovitým, sobeckým a necitlivým chováním ještě nestačil podmanit. Těší mě obraz krajin, které zůstaly i přes všechny pokusy lidstva téměř nedotčené. Ve skrytu duše závidím těm, kteří v časech dávno minulých mohli volnou přírodu vidět tak, jak ji stvořila matka země. Je zřejmé, že vývoj našeho estetického vnímání přírody a její krásy sahá hluboko do nitra historie. Příroda je neoddělitelnou součástí každého lidského života, ať chceme, či ne, proto stojí za povšimnutí, jakým způsobem se náhled na ni a postoj k ní po celá staletí vyvíjel. Mne, jako velké milovnice volné přírody a amatérské ochránkyně rostlinné i živočišné říše, zajímá budoucnost naší planety i kvalita lidského života. Ta se dá významně ovlivnit výchovou dětí prostřednictvím vhodných pedagogických metod. Velkým podnětem pro sepsání tohoto tématu se mi stala možnost nahlédnout nejen ke kořenům vzniku estetického vnímání přírody, ale i blíže poznat novověké výchovné principy, které mohou svým přístupem k přírodě a svému okolí ovlivnit, možná i eliminovat negativní projevy lidského chování.

V první kapitole se zaměřujeme na estetický postoj člověka k přírodě a krajině z pohledu jednotlivých historických období, počínaje dobou antickou a konče novověkem. Pro zajímavost a možnost srovnání s poměry v Evropě jsme připojili i kulturu Dálného východu, neboť její zkušenost s vnímáním přírodních krás je podstatně delší a v zásadě jiná.

Ve druhé a třetí kapitole se věnujeme postoji k přírodním i kulturním krásám z pohledu dvou nejvýznamnějších výchovných hnutí – woodcraftu a skautingu, které vznikly na počátku 20. století jako reakce na neodkladnou potřebu změnit současný postoj a nahlížení člověka na svět. Neudržitelný životní styl, konzumní způsob života, necitlivý až pohrdavý přístup k přírodě společně se zkosnatělými pedagogickými metodami přivedly dvě významné osobnosti této doby, E. T. Setona a R. Baden-Powella, k vytvoření novodobých výchovných systémů, jež byly v mnohém podobné, ale přitom každý jiný. Velkou pozornost věnujeme jejich životní cestě za poznáním a prací, kterou pro dobro věci nezištně po dlouhá léta vykonávali. Poklonu jejich památce a připomínku nenahraditelného dědictví jsme zachytili prostřednictvím organizací pracujících s dětmi a mládeží, které až do současné doby působí na základě jejich výchovných odkazů.

Záměr mé bakalářské práce spočívá v ověření dvou předpokladů. Za prvé, že členství v organizacích zaměřených na kontakt s přírodou pozitivně ovlivňuje postoj jedince k přírodnímu a kulturnímu bohatství, zásadně tvoří a formuje jeho osobnost a definuje jeho vztah k okolí a ostatním jedincům. Za druhé, že není možné striktně dodržovat všechny nastavené zásady a stanovy, kterými se tyto organizace řídí, komplexně a globálně aplikovat jejich vytyčené strategické cíle a programy do života současné populace, aniž by byl narušen přirozený chod a vývoj soudobé společnosti.

1 HISTORICKÝ VÝVOJ ESTETICKÉHO VNÍMÁNÍ PŘÍRODY

1.1 Příroda, krajina, estetika

Než se začneme zabývat samotným tématem této kapitoly, tj. jednotlivými etapami historického vývoje estetického vnímání přírody, rádi bychom předložili stručný exkurz do vnímání tří nejzákladnějších pojmů, které se v této části práce budou hojně objevovat. Pro pochopení celého tématu a z pohledu zajímavosti nebude jistě na škodu pojmy příroda, krajina a estetika popsat očima alespoň některých autorů, které se samozřejmě budou lišit svou šíří či úhlem pohledu. Např. Cílek dokonce přímo definuje (byť spíše v souvislosti již přímo s krajinou) „pravidlo různých pohledů“, ve kterém říká, že „někdo vnímá krásu místa, jiný mýtus či poezii, jiný rozumí náboji a proudům energií. Žádná z těchto cest není nadřazená jiné.“¹

„Příroda je ve filozofickém pojetí chápána v nejširším slova smyslu jako okolní svět, vesmír. Bývá zdůrazňována původnost přírody, její nezávislosti na lidské společnosti, jindy také její přítomnosti v člověku jako živé bytosti ve formě zděděných a neměnných somatických i psychických vlastností a dispozic.“²

„Jazykový výraz příroda označuje zpravidla všechno to, co není lidským výtvozem a co se nachází mimo člověka a jeho sídla – především volnou či kulturní krajinu (včetně flóry i fauny), tedy jakýsi opak kultury.“³

„Příroda je pojem nadřazený krajině (ta je konkrétní prostorovou formou suchozemské přírody), takže umožňuje hovořit i o jednotlivých přírodních objektech. Příroda je také pozadím pro krajinu, na které tato může být vnímána jako estetický objekt. Pojem krajiny také pro mnoho oborů a lidí nezahrnuje to, co je však vždy pro estetický zážitek z krajiny naprosto zásadní – nebe, vzduch, mrak a světlo. I z čistě historického hlediska, předmětem úvah estetiků je většinou krása přírody jako celku, nikoliv jednotlivých krajin.“⁴

Také krajinu je možné pojmut v mnoho rovinách. Librová ve své sociální klasifikaci říká, že „krajina je v ní chápána jako opticky uzavřený celek převážně přírodního prostředí, k němuž se často vztahuje estetické hodnocení“.⁵ Slovo krajina nemívá hodnotící význam

¹ CÍLEK, V. *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán, 2002, s. 214.

² LIBROVÁ, H. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně – filozofická fakulta, 1987, s. 15.

³ CETL, J., S. HUBÍK, J. ŠMAJS. *Příroda a kultura*. Praha: Svoboda, 1990, s. 8.

⁴ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 13.

⁵ LIBROVÁ, H. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně - filozofická fakulta, 1987, s. 6.

a je neutrální. Stejně tak můžeme mluvit o krajině krásné, nevzhledné, původní či zpustošené. V širším pojetí je rovněž možné používat ve shodě s obecným vyjadřováním slovo „příroda, přírodní prostředí“.⁶

V jiné publikaci je pojem krajina vysvětlen pomocí scéničnosti, pro niž je charakteristické lidské chování, které se odehrává v určitém prostoru a vybízí ke sledování. Krajina přirozená, pokud možno člověkem nedotčená, tuto vlastnost nemá, a proto se nechová, nejedná a prostě jen „je“.⁷

V neposlední řadě je nutné interpretovat i pojem estetika, a to v souvislosti s předchozími dvěma pojmy. Estetika krajiny a přírody spadá do oblasti mimouměleckých scén, to však neznamená, že nejsou zastoupeny kategorie krásna a ošklivosti. Nejsou sice předem formulované a tvoří se vždy až na místě, vzájemným působením určitého jedince a konkrétní krajiny, a co důležité i v konkrétním čase. Člověk pak může vnímat estetiku krajiny a přírody v souladu se svou náladou nebo celkovým vztahem a postojem. Nesmíme však zapomenout, že i příroda má dar bez ohledu na naše rozpoložení vyvolat svým působením určitou náladu, která souvisí s jejím rázem, ročním obdobím nebo počasím.⁸

Samotná estetika mluví o filozofickém vědním oboru, který se zabývá krásnem a jeho působením na člověka, vnímáním lidských pocitů a dojmů z uměleckých a přírodních výtvorů, tedy v našem případě krajiny a přírody.

1.2 Od antiky po současnost

Při bližším pohledu do historických materiálů zjistíme, že estetický postoj k přírodě, potažmo krajině, je výsledkem dlouhodobého kulturního vývoje. V rámci evropského kontinentu k tomuto postoji civilizace dospěla až v období novověku. V předcházejících dějinných etapách vzbuzovaly určité přírodní partie v člověku nezájem, ba dokonce i odpor. Např. dnes tolik opěvované horské masivy, pusté lesy, pouště, jeskynní prostory, mořská dna a mnoho dalších byly u našich předků ještě do 18. století spojovány spíše s představami něčeho ohyzdného, škaredého, neznámého, a tudíž i nebezpečného. Je opravdu těžké si představit např. středověkého Evropana, jak činí výlety za účelem se kochat okolními krásami „temného hvozdu“, když v této době byla evropská pevnina tvořena z největší části právě lesním porostem. Ten se stával pravděpodobným zdrojem

⁶ LIBROVÁ, H. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně - filozofická fakulta, 1987, s. 6.

⁷ VALENTA, J. *Scénologie krajiny*. Praha: Kant, 2008, s. 8.

⁸ VALENTA, J. *Scénologie krajiny*. Praha: Kant, 2008, s. 28.

potenciálního nebezpečí, které plynulo z napadení dravou zvěří, loupeživými rytíři anebo z nedostatku vody, stravy či ochrany, které nabízelo (alespoň do určité míry) domácí prostředí. „Pravděpodobně málokterá kultura k obdivu k estetickým hodnotám celé přírody a krajiny dospěje. Krásy jednotlivých přírodních objektů (květů, stromů, ptáků), nebo krásy člověkem přetvořené přírody ve formě zahrad, si cení celkem každá společnost, ale estetický postoj k volné „divoké“ přírodě se vyskytuje téměř jen u civilizace Dálného východu, naší novověké evropské a možná ještě indiánské předkolumbovské ve Střední Americe“.⁹

V počátečních etapách vývoje jedince a společnosti vystupoval člověk v pozici lovce a sběrače, byl z velké části závislý na přírodě a k estetickému vnímání svého okolí nedokázal přistupovat s odstupem pozorovatele. Primitivní člověk nedokázal ve své době odlišit estetické prožitky od těch, které se pojily se zabezpečením základních životních podmínek. Z těchto dob jsou známé především nástěnné jeskynní kresby zvířat, které však nevyjadřovaly estetický postoj člověka k přírodě, ale spíše odraz hmotných požadavků nutných k přežití.

Antika

Přestože antické umění téměř nezasáhlo naše území, v historickém přehledu má velký význam začít právě zde. Kultura starých Řeků a Římanů totiž určila základní směr nejen evropského, ale i českého umění, a tedy i estetického postoje k přírodě. V rámci estetické oblasti lze zjednodušeně konstatovat, že antický člověk spojoval krásu vždy s nějakým dobrem, morální kvalitou, pravdou, účelem a perfekcionismem. Zatímco my již oddělujeme zpravidla krásu od dobra (např. krásný neznamena vždy hodný, morální), pro antického stejně jako středověkého člověka byly tyto části neodlučitelné. Krása čehokoli byla výlučně spojována s nějakým dobrem, které oplývalo nejlépe i morální kvalitou a účelností. Postupem času dochází ve starší fázi řeckého umění k postupnému rozvolnění abstrakce a schematicnosti a vzor se hledá ve skutečnosti, kterou Řekové viděli především ve ztvárnění lidské postavy.¹⁰ Řecké a později i římské umění vynikalo zejména v sochařství a architektuře, což je jasným důkazem antropocentrické orientace antické kultury.¹¹

⁹ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 10.

¹⁰ Estetické hodnoty v krajině. STIBRAL, K. *Kulturně historické dědictví kolem nás: studijní materiály: odborné texty: estetika* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://elearning.historickededitvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/estetika>

¹¹ LIBROVÁ, H. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně – filozofická fakulta, 1987, s. 33.

Zdá se, že klasický Řek neměl příliš smyslu pro krásy přírody a půvaby krajiny. Jeho náklonnost při výběru jednotlivých přírodních objektů směřovala (mimo lidského těla) pouze k okrasným ptákům, koňům a psům, z divokých řad pak k delfinům. Zvláštností byla opice, která budila u lidí značně nelibé pocity, a to i u jiných civilizací. Estetické nadšení neprojevovali klasičtí Řekové ani při něčem tak krásném, jako je motýl nebo květ. Proto snad nemůžeme ani očekávat, že by krajina plnila jinou než symbolickou a doplňující úlohu při zobrazování figur a ve smyslu výhledu do širokého okolí byla přehlížena úplně. Přes všechny tyto postoje k přírodě se objevují představy lidí o líbezném místě (locus amoenus), části krajiny, jejíž součástí je pramen či tekoucí voda, stromy, travnaté plochy a zpěvné ptactvo. Velký přínos, který sehrál důležitou roli v pozdějším estetickém vnímání přírody, přinesla filozofie. Připomeňme si např. Platóna a jeho představu o světě, jehož dokonalost a krásu viděl v ocenění světa jako živého propojeného organismu, celku, nikoli jen jako pouhé pozadí pro další estetické objekty.¹²

Neméně důležitý odkaz ponechali dalším generacím pythagorejci, kteří „[...] velmi silně propojili krásu, respektive harmonii s matematickými vztahy a poměry. Tato myšlenka se pak stala charakteristickou pro celou evropskou kulturu až do novověku – pro Evropany krása souvisela s proporcemi, symetrií, číselnými vztahy. To např. pro čínskou kulturu bylo něco nepatřičného.“¹³

V případě, že si utvoříme malou revizi, zjistíme, že v klasické době můžeme najít odkazy na krásu různých estetických objektů, míst, krásy čísel a vesmíru, ale krásu krajiny nenalezneme nikde.

V období helénismu dochází k rozvoji krajinných námětů a estetický vztah k přírodě se začíná měnit. Je pravděpodobné, že ve starověku došlo postupem času k vysoké koncentraci obyvatel v helénistických městech a Římě. Tato skutečnost vyvolává potřebu člověka přiblížit se zpět přírodě o to více, že většina místních obyvatel byla původem z „venkova“.¹⁴

Tento nový fenomén se projevil nejen ve výtvarném umění (zvýšený zájem o prosté přírodní náměty v podobě zvířat, ovoce aj.), ale i v poezii, a to především v bukolické

¹² STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 16, 19.

¹³ Estetické hodnoty v krajině. STIBRAL, K. *Kulturně historické dědictví kolem nás: studijní materiály: odborné texty: estetika* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://elearning.historickededitvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/estetika>

¹⁴ LIBROVÁ, H. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně - filozofická fakulta, 1987, s. 34.

a pastorální, která popisuje šťastný život pastýřů a rolníků v idylické krajině.¹⁵

Pod pojmem idylická krajina si můžeme prostřednictvím Vergiliových básní představit místo zvané Arkádie (odtud název arkadské krajiny), které „[...] skutečně obsahuje zdroje libosti, jež jsou patrně zafixovány jako výsledek druhového vývoje v našem podvědomí: slunce, možnost spočinout, pramenitá voda, bezpečný úkryt, bujné rostlinstvo plné plodů, hojnost krotké zvěře a ptactva a koneckonců i erotické naplnění smyslu.“¹⁶ Posun dopředu byl zaznamenán i ve výtvarném umění, kde došlo k rozkvětu krajinomalby. Přestože se stále jedná o krajinu zemědělskou, kde spíše než estetické pohnutky převládají ty o praktickém využití krajiny, můžeme rozmach spatřit v zobrazení pasteveckých a rolnických motivů, a to i přes fakt, že krajina tu plnila úlohu pozadí k těmto bezesporu úchvatným sceneriím.

Římané, podstatně více než Řekové, projevovali zájem o přírodu i jednotlivé přírodní objekty v podobě zvěře a ptactva. Velmi si vážili zemědělství a života v rolnické krajině. Bohatí Římané bydleli ve venkovských sídlech (villa urbana), které byly otevřené do krajiny, a umožňovaly tak spojení vnitřního a vnějšího prostoru (tento znak je charakteristický pro jiný vztah člověka k okolí – do přírody otevřený japonský dům, uzavřený do sebe arabský dům).¹⁷ „Také přebudování římských pahorků na rozlehlé zahrady a parky ukazuje na místo, jež zaujala příroda a krajinné prostředí ve vědomí tehdejší společnosti.“¹⁸ Postoj a obdiv Římanů k zahradám byl zásadní a lze ho vyčíst z námětů, které si nechávali zobrazovat na stěnách svých vil a paláců – „[...] krajinomalba se v latině označovala termínem *topia*, což je odvozeno z výrazu pro zahradu, nikoli pro krajinu“¹⁹.

Na římských zahradách bylo ke spatření vše, co poutalo Římanovu pozornost. Jejich zahrady byly plné zeleně včetně kvetoucích rostlin, které na rozdíl od Řeků milovali. Zahradní kompozici doplňovaly vodní fontány, vodopády, drobná architektura a sochy. V porovnání např. s čínskou zahradou se hlavní estetické objekty v podobě hor a vody zcela zásadně liší od těch římských. V obecné rovině není proto možné usuzovat

¹⁵ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 18.

¹⁶ LIBROVÁ, H. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně - filozofická fakulta, 1987, s. 35.

¹⁷ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 19.

¹⁸ LIBROVÁ, H. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně - filozofická fakulta, 1987, s. 34.

¹⁹ Estetické hodnoty v krajině. STIBRAL, K. *Kulturně historické dědictví kolem nás: studijní materiály: odborné texty: estetika* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://elearning.historickededitvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/estetika>

ze samotného zájmu o přírodu (v jednotlivých civilizacích), které prvky jsou vlastně preferované.²⁰

Středověk

Středověké období (pokud ho budeme hodnotit v globálním měřítku) příliš rozvoji estetického zájmu o přírodu nepřálo. Hodnotové orientace středověku byly značně odlišné od těch antických. Citlivý postoj člověka k přírodě v umění, jistá forma krajinářství a zájem o přírodní scenérie, které se vyvíjely za dob helénismu, byly více než na deset století téměř zapomenuty. Nastupuje éra preferující symboliku, abstrakci a schematičnost oproti antickému více přírodnímu přístupu. Samozřejmě nutno podotknout, že období středověku je příliš dlouhé, aby se dalo takto shrnout. Jak uvidíme níže, i v této etapě se našla místa, která doznala určitého posunu ve vývoji estetického postoje člověka k přírodě.

Příroda raného středověku, nazývaná též barbarská epocha (podle Gureviče), byla vnímána jako primárně nepřátelská. Naprostá převaha hlubokých, místy neproniknutelných lesů kralujících na evropském území (i hor a močálů) vzbuzovala u obyvatelstva (převážně zemědělské povahy) odpor a hlavně pocit nebezpečí. Lesy byly považovány za nepřátelské území plné nástrah, temných sil a démonů, což se následně projevilo i v poezii. Síť osad a středových sídel byla tak řídká, že komunikace mezi nimi byla jen velmi omezená a většina z nich byla odkázána pouze na plody z vlastního hospodářství.²¹

Nemůžeme říci, že by člověk přírodu nevnímal, ale pohled na ni zcela jistě nespojoval s ničím estetickým. Jak uvádí Librová: „*Závislost obyvatelstva na přírodě byla tak silná, že člověk neměl schopnost podívat se na ni „zevně“ jako na objekt.*“²² Výstižné vysvětlení podává i Gurevič: „*Protože neexistovala distance mezi člověkem a okolním světem, nemohl ještě vzniknout estetický vztah k přírodě, „nezajímavé“ v ní. Jako organický článek světa, podřízený přírodním rytmům, byl člověk sotva schopen pohlédnout na přírodu ze strany.*“²³

K určitému nezájmu o přírodu přispěl i názor na svět z pohledu křesťanství (odtud zřejmě název dle Gureviče „křesťanský středověk“). Obraz hmotného světa stavěla církev do protikladu k Bohu jako něco hříšného a záporného, ba co více, ďábelského, které nás vystavuje svodům. Tyto myšlenky lze doložit i jakýmsi rozdělením světa na obec boží

²⁰ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 20.

²¹ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 25-26.

²² LIBROVÁ, H. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně - filozofická fakulta, 1987, s. 36.

²³ GUREVIČ, A. J. *Kategorie středověké kultury*. J. KOLÁR. Praha: MF, 1978, s. 43.

(civitas dei) a obec pozemskou (civitas terraena), která se spíše přibližuje právě k obci pekelné (civitas diaboli) neboli též říši ďáblův.²⁴

Výstižné vyjádření o postavení přírody jako hodnoty lze vyjádřit i slovy Librové: „[...] její funkce se v tomto ohledu dá zhruba přirovnat k funkci církevních staveb.“²⁵ Z toho možno usuzovat, že příroda byla vnímána symbolicky a jednotně, spíše jako kulisa, pozadí, doplněk či prostředek k oslavě Boha, který měl společně s duší člověka absolutní hodnotu. Estetický zájem, citlivost a zalíbení se výhradně pojilo s jednotlivými objekty (zvěř, stromy, rostliny, líbezná místa), nikoli s krajinou nebo přírodou, která byla sice pozorně vnímána, ale pouze v souvislosti se svým symbolickým, alegorickým významem. Krajina jako pozadí se buď nevyskytovala vůbec (maximálně v náznaku, např. skála, strom aj.), nebo byla nahrazena zlatými či ornamentovanými tapetami. „Malíř jakoby neznal trojrozměrný svět a prostor nahrazoval plochou.“²⁶ Všechny krásy světa byly dílem Boha a nositelem jeho vůle, prostřednictvím nich tak Bůh mohl promlouvat k lidem. A vše, co bylo Boží, bylo současně krásné a dobré.

Určitý estetický zájem nacházíme u středověkých básníků, kteří až překvapivě citlivě a se zájmem píšou i o nejmenších přírodních tvorech a rostlinách. Pozastavují se s obdivem nad různorodostí světa, o kterém uvažují jako o uměleckém výtvaru Božím plném krásy, nad matematickou harmonií vesmíru vzniklém na základě čísel, jež pak v následujících obdobích silně ovlivňuje architekturu.²⁷ Z těchto slov lze vyčíst, že estetický zájem o přírodu ve středověku existoval, ale bohužel se neprojevoval ve vztahu k reálné přírodě.

Silným podnětem pro vnímání estetických rozměrů v přírodě byla ve středověku představa ráje jako zahrady, ideálního místa v přírodě, kde je vše živé, harmonické a krásné. I přes snahu vyložit ráj pouze alegoricky celý středověk věřil v reálnou existenci rajske zahrady, kterou se mnozí pokoušeli lokalizovat v mapách, převážně v Asii.²⁸ Představa ráje pak přežívá v různých podobách i v následujících obdobích a v podstatě dodnes.

I přes všechny negace vyplývající ze středověkého estetického postoje k přírodě dospěl vývoj v tomto směru ke značnému posunu. Z prvotní symbolické úlohy se postupem času stala krajina součástí obrazu a začala nabývat reálnějších podob. „Estetika se zde stává

²⁴ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 25.

²⁵ LIBROVÁ, H. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně - filozofická fakulta, 1987, s. 38.

²⁶ GUREVIČ, A. J. *Kategorie středověké kultury*. J. KOLÁR. Praha: MF, 1978, s. 10.

²⁷ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 29.

²⁸ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 31.

životní normou. Míjí snahy poskytovat teologické ospravedlnění tomu, co je příjemné, a příjemnost je praktikována jako jedna z účinných forem přirozené zbožnosti.“²⁹

Renesance

Přechod od středověku k renesanci není možné vnímat jako prudký zlom nebo zásadní změnu. „Lze nicméně tvrdit, že s duchem humanismu si razí cestu i nové pojetí vztahu mezi člověkem, Bohem a světem. Jestliže středověk byl epochou teocentrismu, pak humanismus má nepochybně antropocentrickou povahu. To neznamena, že by snad člověk nahradil Boha, ale člověk je chápán jako centrum aktivity, jako účastník náboženského dramatu, jako prostředník mezi Bohem a světem.“³⁰ Tuto myšlenku lze doložit mj. v souvislosti s krajinnými náměty, které sice stále nejsou v pozici prioritního zájmu, ale díky figurálním a dějovým motivům se krajinně začala věnovat zvláštní pozornost. Zásadní význam na tuto změnu měl i podstatný rys: „[...] bouřlivý život a společensko-výrobní kvas renesance boří přísnou vázanost a kázeň středověké obce. Dovoluje i ve tvůrčím projevu prokázat daleko více individuality.“³¹ Tato iniciativa pak samozřejmě vrcholí i v takových oborech, jako je umění a věda.

Lehce kritický názor na problematiku individualizmu má Tatarkiewicz. Říká, že tento termín je mnohoznačný a jenom v jistém smyslu se může na toto období uplatnit. Renesance skutečně zrodila mnoho vynikajících osobností, ale na druhé straně chtěla kulturu ne s individuálními, ale se všeobecnými formami. Obdobně mluví i o naturalizmu, kde ho lze uplatnit v případě světského postoje, ale rozhodně ne v případě zájmu o přírodu (renesance se zajímala o člověka, ne o přírodu, která ho obklopuje).³² Vztah k přírodě se začíná rozvíjet i v důsledku zájmu o přírodní vědy. Zanícení poznat „nové“ stoupá v oborech, které studují kvantitativní veličiny (čas, prostor), alchymii, astrologii, hermetizmus a magii.³³

V tomto kontextu hrála nezastupitelnou roli renesanční Itálie, která si jako první cenila estetické stránky přírody, a dá se říci, že položila základy v zobrazování. Italský umělec přichází s metodou jak popisovat viditelný svět pomocí geometrické perspektivy, s jejíž pomocí pak zkoumá tvary a formy přírody. „Pre renesanciu bolo charakteristické, že pestovala nielen perspektívne maliarstvo, ale aj vedecký výskum perspektivy, študovala jej

²⁹ ECO, U. *Umění a krása ve středověké estetice*. Z. FRÝBORT. Praha: Argo, 1998, s. 203.

³⁰ ECO, U. *Umění a krása ve středověké estetice*. Z. FRÝBORT. Praha: Argo, 1998, s. 184.

³¹ VOLEK, J. *Kapitoly z dějin estetiky I*. 2. vydání. Praha: Panton, 1985, s. 312.

³² TATARKIEWICZ, V. *Dějiny estetiky III*. J. MARUŠIAK. Bratislava: Tatran, 1991, s. 41.

³³ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 38-39.

*zákony. Pre renesančný ľudí však perspektiva bola predmetom obdivu pre jej matematickú zákonitosť a precíznosť.*³⁴ Opětovně se potvrzuje sekundární úloha přírody v roli vhodného doplňku.

Souběžně s rozvojem věd dochází ke sjednocení vnímání prostoru (trojrozměrně), tedy i prostoru obrazu, a tím se zvyšuje zájem o výhledy do celé přírody. Italské umění je vedeno snahou zachytit krásu tvarů (perspektiva, formy), v případě zaalpské Evropy se jedná o zobrazení, které se co nejvíce přibližuje realitě, někdy až ve formě mistrovských studií. Lačnost po zobrazení přírody vede k mnohem detailnějším, přesvědčivějším a citlivějším zachycení jednotlivých přírodních objektů.³⁵ Přesto v tomto období nedošlo k dalšímu prohlubování realistického ztvárnění konkrétních krajin za účelem estetické potěchy nebo pro ni samu.

Pro lepší orientaci snad možno dle Clarka uvést rozdělení dle typů, které jsou charakteristické pro renesanci. Jedná se o tzv. krajinu faktů, kde jsou k zobrazení krajiny (samozřejmě v podobě pozadí) použity vědecké metody, dále tzv. fantastickou krajinu nabízející fantastické a vysněné scenerie a v neposlední řadě tzv. krajinu ideální, která navazuje na antické ztvárnění krajiny v podobě arkadských idyl.³⁶

Zvláštní kapitolu začínající v pozdní renesanci zaujímá estetický postoj člověka k horské krajině, který nebyl do této doby příliš populární. Za zlomový bod můžeme označit výstup F. Petrarky na horu Mont Ventoux ve francouzských Alpách. Tento výstup, ve své době ojedinělý a mimořádný, není možné spojovat s obdivem ke krásám hor, ale spíše se změnou orientací lidstva. Nepřímo totiž potvrzuje, že nepřístupné, strohé a pusté hory musí na objevení své krásy ještě dlouhý čas počkat. V podrobnějším výkladu Petrarky bychom jen stěží našli pocity související s dojmem, jakým na něho zapůsobil rozhled na krajinu z vrcholu, o jejíchž estetických kvalitách nelze pochybovat. Petrarka na vrcholu rozjímal o svém životě, četl z učené knihy a zpětně ji označil jako „cestu k vrcholu duchovního života“. Lze se domnívat, že k popisu zážitku z pohledu na horskou krajinu nebyl tehdy ještě sociálně vybaven a připraven, taktéž mu zjevně i jeho slovník nedovolil popsat to, co viděl.³⁷ V každém ohledu však pro další generace otevřel cestu vedoucí k novým poznáním.

³⁴ TATARKIEWICZ, V. *Dějiny estetiky III.* J. MARUŠIAK. Bratislava: Tatran, 1991, s. 56.

³⁵ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku.* Praha: Dokořán, 2005, s. 41-42.

³⁶ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku.* Praha: Dokořán, 2005, s. 42-44.

³⁷ LIBROVÁ, H. *Láska ke krajině?.* Brno: Blok, 1988, s. 41- 43.

Jedním ze základních kamenů položených na pouti za poznáním estetické hodnoty přírody se staly objevné cesty, jež podnítily obraznost Evropanů. Převážně se jednalo o tropické oblasti, které byly označovány jako nejkrásnější místa, která lze spatřit. Přímo zásadním faktem vyplývajícím z líčeného obdivu člověka k přírodě a její kráse byla naprostá absence popisu z důvodu užitečnosti nebo nějaké funkce. V tom je nutné spatřovat rozdíl, který je charakteristický pro novověkého člověka od člověka antického či středověkého.³⁸

S přihlédnutím ke všem zjištěným informacím musíme konstatovat, že „*klasická antická kultura, tkvící v principu uměřenosti, rozumu a kultu člověka, je ke krajině nevšímavá. Vrcholná renesance přisoudila krajině pasivní funkci pozadí krásy lidského zjevu a poutavosti lidských příběhů.*“³⁹

17. století

Teprve v 17. století, postupem času, za asistence jiných vlivů a podnětů zastoupených ve filozofii, náboženství, uměleckých směrech, ale i v sociálních oblastech (urbanizace), se krajina sama stává estetickým objektem a vzniká samostatný žánr – krajinářství. Člověk si začal více uvědomovat estetické hodnoty přírody a hledal útěchu v pokojné, útulné nebo idealizované krajině, pryč od všech válek a krutostí, které 17. století hojně provázely. Nesmíme však zapomenout, že i vývoj kupředu a zájem o přírodu měl svá omezení – dobové ilustrace zachycovaly převážně krajiny, které byly do určité míry výsledkem lidské práce. Smysl pro krásu volné, divoké, nespoutané přírody a hor se zatím projevuje ojediněle. Oba fenomény se stále považují za hrozivé a nebezpečné, nehodné většího zájmu. Za krásnou a půvabnou se obecně považovala krajina rovná, plochá a obdělaná.⁴⁰

Významné a nezastupitelné postavení ve vývoji krajinářství mělo Holandsko. Na konci 16. století připravily hospodářské, politické a sociální změny v Holandsku ideální podmínky pro posílení a rozvoj osobitého přístupu jednotlivců do všech oblastí společenské sféry. „*Dovoľovalo každému myslieť a žiť po svojom, usadzovali sa tam významní ariáni, presťahoval sa sem i Descartes, aby mohol pokojne pracovať. Holandsko si vydobylo slávu najchýrnejšieho kultúrneho centra, sem smerovali cesty tých, čo hľadali kultúru a vzdelanie.*“⁴¹ Připomeňme si jen, že Descartes si jako první pokládá otázku „co je to krása“ z pohledu smyslové podmíněnosti a dochází k závěru, že „*nezáleží na tom, co je krásné samo o sobě, záleží na tom, jaký je náš subjektivní vztah k předmětu. Estetická*

³⁸ STIBRAL, K. Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku. Praha: Dokořán, 2005, s. 48.

³⁹ LIBROVÁ, H. *Láska ke krajině?*. Brno: Blok, 1988, s. 48.

⁴⁰ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 49.

⁴¹ TATARKIEWICZ, V. *Dějiny estetiky III*. J. MARUŠIAK. Bratislava: Tatran, 1991, s. 273.

*libost je závislá na smyslovém orgánu a ještě navíc na jeho určitém stavu.*⁴² Dle našeho názoru je nutné podotknout, že libost jednotlivých subjektů bývá tak diametrálně odlišná, že není možné se odvolávat ani na vkus většiny.

V malířství, z původního zájmu o idealizovanou krajinu italského typu, se rozvíjí zájem o tu domácí, holandskou. Autoři pořizují své kresby na základě přímého pozorování, ve svých dílech zohledňují rozum, empirii a lidské či občanské stránky života. S nebyvalou citlivostí, ale reálnou přesností zachycují své podněty v portrétech a zátiších, v krajinách plných lánů, dun, marín a moře, ale též v odrazu všedního života lidí, jejich příbytků a činností. Zájem o přírodu se objevil i v motivech, které neodpovídaly zeměpisnému pásmu – staré lesy, jednotlivé stromy, temné bažiny a zalesněné, divoké, horské oblasti Skandinávie. Novým fenoménem výtvarného umění se stalo nebe, část přírody do té doby opomíjená, ze které dokázali Holanďané vytvořit na svých malbách excelentní přednost. Co však musíme z našeho pohledu ocenit nejvíce, je fakt, že příroda přestala plnit úlohu pouhého doplňku či pozadí nebo též kulisy k lidským příběhům a začala být vyhledávaným objektem pro její nepochybné estetické přednosti.⁴³ *„Malovat krajinu bylo pro holandského umělce nejen zdrojem výhodného obchodu, nýbrž také záležitostí umělecké prestiže.*⁴⁴

Nejvyšší snahou malířů bylo zachytit krajinu reálnou, neidealizovanou, prostou, s duchem atmosféry, a to vše bez umělých příkras. Holandské scénérie lze označit za malebné a není náhodou, že tento termín pochází právě z těchto míst. *„Malebnost se postupem času stane zcela specifickým termínem pro ocenění krajinné krásy. Znamená jednak vhodnost určité krajiny pro malířské ztvárnění, jednak výtvarnou a estetickou hodnotu krajiny samotné, spojené s klidným a vyrovnaným půvabem (sopka může být krásná a vznešená, ale stěží malebná).*⁴⁵

Krajinomalba se rozvíjí nejen v Holandsku, ale velkou měrou přispěli např. i mistři francouzští. Jejich výtvarná díla navazují na ideální, arkadský typ krajiny. Malují mytologické či pastýřské scény na pozadí monumentálních, snových, ideálních krajin, byť založených na přesném a detailním pozorování přírody. Vize zasněných krajin plných antické architektury a pasoucích se stád se stanou pro mnohé kultury na několik století

⁴² VOLEK, J. *Kapitoly z dějin estetiky I.* 2. vydání. Praha: Panton, 1985, s. 90.

⁴³ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku.* Praha: Dokořán, 2005, s. 49-53.

⁴⁴ LIBROVÁ, H. *Láska ke krajině?.* Brno: Blok, 1988, s. 53.

⁴⁵ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku.* Praha: Dokořán, 2005, s. 52.

vrcholem krajinomalby vůbec. Vzniká koncept ideální, vznešené krajiny, bez přítomnosti jakýchkoli negativ, kde se promítá výborný cit pro práci se světlem.⁴⁶

K celkovému vývoji v 17. století je třeba připomenout, že zde dominuje zcela výjimečný umělecký sloh zvaný baroko, který má zásadní vliv na evropské umění, architekturu a také urbanismus. V tomto období je opět ideálem krajina umělá, tentokrát vytvořená z rovných a přímých linií, v podobě jednoduchých geometrických tvarů a vzorů, které se nejčastěji objevovaly u francouzských barokních parků působících poněkud násilným dojmem. Krajina vzbuzuje libé pocity u lidí až ve chvíli, kdy zmizí vše divoké a nastoupí řád uspořádanosti, který se snaží přírodu spoutat.⁴⁷ „*Tam, kde příroda nebyla reálně ovládnuta, děsil obraz její neovladatelnosti. Tím se vysvětluje podivná záliba dřívějších staletí v symetrických rádech přírody.*“⁴⁸

Baroko i přes všechny extravagantnosti a divadelní efekty je slohem, který poprvé ve velkém měřítku pracuje citlivě s celou krajinou. Architekt pečlivě plánuje a promýšlí umístění staveb do krajin a měst, aby napravil škody způsobené třicetiletou válkou, a tak celá krajina vzkvétá a stává se malebnou. Baroko vytvořilo hodnotný odkaz pro budoucí generace, který je dodnes patrný i v české krajině.⁴⁹ „*V současné ochranné péči o krajinu vidíme dokonce tendence navrátit tuto krajinu zpět v co nejpřesnější nápodobě. Otázkou je, zda jsou to tendence rozumné. Krajina je přece skutečně určitý živý organizmus, který nemůžeme nutit k starším stadiím vývoje. Vždyť stejně těžko jako můžeme zrušit asfaltové silnice, moderní mosty, vesnice s domky s břízolitovými omítkami, síla a vysílače, které dnes, ať chceme či ne, tvoří její součást, oživíme barokní zbožnost a barokní zemědělské hospodaření. Není již možné resuscitovat starou krajinu. Je však určitě možné, podobně jako pečujeme o staré památky, pečovat o zbytky „staré“ krajiny – vše se ale musí dít s rozmyslem a mírou.*“⁵⁰

18. století

V 18. století nastává opravdový zlom ve vnímání přírody a zájmu o ni. Zalíbení v přírodních krásách se projevuje v umění, ve filozofii, kde se propracovávají nové pojmy

⁴⁶ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 56.

⁴⁷ Estetické hodnoty v krajině. STIBRAL, K. *Kulturně historické dědictví kolem nás: studijní materiály: odborné texty: estetika* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://elearning.historickededitvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/estetika>

⁴⁸ ADORNO, T. W. *Estetická teorie*. D. PROKOP. Praha: Panglos, 1997, s. 91.

⁴⁹ Estetické hodnoty v krajině. STIBRAL, K. *Kulturně historické dědictví kolem nás: studijní materiály: odborné texty: estetika* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://elearning.historickededitvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/estetika>

⁵⁰ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 58.

související s přírodním estetickým – vznešenost a krása, ale dá se též doložit ze stoupajícího zájmu o výlety do přírody za jejími krásami. Příroda se stává předmětem estetických pojednání a mimořádně intenzivní rozvoj je zaznamenán na poli přírodních věd (botanika, chemie aj). Evropané pomalu upouštějí od ideálu arkadské krajiny a stále více se obracejí jednak ke krajině vlastní, ale také nově, k přírodě volné, divoké, k lesům a horám.⁵¹

Prvotně a nejvýrazněji jsou tyto změny viditelné ve Velké Británii. Již na počátku století stojí především Antony Ashley Cooper, Lord ze Shaftesbury, který oslavoval nádheru divoké a volné přírody, bez lidských zásahů, takovou, jakou ji stvořil Bůh. „*Příroda je pro něj systémem vzájemně provázaných, propojených částí a souvisejících dílů, přičemž dokonce člověk je pouhá část, a to ne ta nejvýznamnější.*“⁵² Jeho postoj vede k počátkům vnímání přírody jako celku a estetickým objektem k zobrazení se stává celá krajina sama.

Lord Shaftesbury odmítá přístup k přírodě jako mechanismu, který by byl srovnatelný s umělými výtvoři lidí. Vždyť vše z rukou Božích, volná a krásná, člověk ji jen ničí a využívá k prospěchu svému. Proto také odmítá např. obraz francouzských parků, které jsou přímo ukázkovým geometrickým dílem stavějícím přírodu do přesně naplánované šablony. Právě on motivuje vznik anglických parků, které usilují o vizáž volné přírody. Nejlepším příkladem moudré ruky Stvořitele je volná příroda, která poskytuje samotu vhodnou pro rozjímání a útočiště před všedními povinnostmi a otravnou civilizací.⁵³

Zásadní rozměr vidí v její náboženské a etické úloze. Příroda „*je významným korektivem pro člověka, který je od přírody dobrý a ctnostný, ale může tuto cestu opustit.*“⁵⁴ Důležitou roli kladl na celkové vnitřní rozpoložení jedince předpokládané jeho temperamentem a povahou. Byl přesvědčen, že vášně a charakter vášní nelze potlačit, protože patří k lidské duši. Souladem vztahů mezi jednotlivými vlastnostmi každé osobnosti, které lze pouze zmírnit a zušlechtit, vznikne vnitřní harmonie – vyrovnaný člověk. „*I když Shaftesbury uznává důležitost smyslového vnímání a i když zdůrazňuje, že vášně vytvářejí charakter jednotlivce, přece jen je natolik racionalistou, že si připomíná opatrnost vůči fantazii. Obrazotvornost nazývá někdy pokušitelem, kouzelníci a démonem.*“⁵⁵

⁵¹ Estetické hodnoty v krajině. STIBRAL, K. *Kulturně historické dědictví kolem nás: studijní materiály: odborné texty: estetika* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://elearning.historickededictvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/estetika>

⁵² STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 63.

⁵³ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 63,65.

⁵⁴ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 66.

⁵⁵ VOLEK, J. *Kapitoly z dějin estetiky I*. 2. vydání. Praha: Panton, 1985, s. 94-95.

Horskou krajinu, v té době stále ještě zavrhanou, nepovažuje za estetickou, ale přistupuje s respektem k její vznešenosti a pocitu, který v člověku vyvolává připomenutí „starých časů“.⁵⁶

V celém 18. století následoval v Anglii rozvoj postoje k přírodě jako k hlavnímu estetickému objektu, jehož hodnoty jsou nadřazeny umění. Příroda již není abstraktní představou, ale zastupuje konkrétní jevy – lidi, zvířata, krajiny, lesy a hory. Umělecká společnost z počátku století oceňuje výjevy bukolické a pastorální (pod vlivem četby římských básníků), následně začíná nacházet zalíbení ve vlastní krajině a soustředí se na vysloveně divoké scenérie z horských pásem Lake District, severního Walesu nebo skotské vysočiny. U Angličanů se probudil nacionální zájem o krajinu. Ocenění volné a divoké přírody dokázali Angličané promítnout i do osobitých parků, které byly protikladem k nepřirozeným úpravám krajiny do geometrických tvarů. Anglické parky jsou charakteristické především nepravidelností, ale zato perfektně stříženým strážníkem (odtud asi dnešní představa anglického trávníku).⁵⁷

V obecné rovině projde vývojem i estetika a kultura. Angličané se podílí na precizní stylizaci estetických pojmů vznešeno (sublime) a malebno (picturesque), které ještě na začátku století byly bezvýhradně považovány za podřízené rozumu a vzorům, než začalo sílit přesvědčení, že krása je subjektivní a individuální záležitostí. Vznešeno, jako pojem rovnocenný krásnu, tvořilo primární dvojici estetických protikladů a kategorií (láska, něžnost, měkkost, jemnost, ale také majestát, úcta, respekt, vážnost aj.). Mnoho příkladů můžeme nalézt právě v přírodě – krásný může být drobný ptáček, ale jen stěží divoké peřeje, které vzbuzují spíše pocit vznešenosti, respektu i obav.⁵⁸

Angličané pochopili, že „vymezení estetiky jako nauky o krásnu přináší tak málo, protože formální charakter pojmu krásy nevyhovuje plnému obsahu estetična. Kdyby estetika nebyla ničím jiným než pouze systematickým seznamem všeho, co bylo nějak nazváno krásným, pak by to nedávalo představu o životě v pojmu krásna samotného.“⁵⁹

Progresu se dočkala i malebnost, která původně představovala potřebu odpovídající pouze požadavkům a pohledům malíře (původ z Holandska). Postupně však směřovala

⁵⁶ Estetické hodnoty v krajině. STIBRAL, K. *Kulturně historické dědictví kolem nás: studijní materiály: odborné texty: estetika* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://elearning.historickededitvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/estetika>

⁵⁷ Od kdy jsou krajina a příroda krásné? K historii estetického vnímání přírody v Evropě I. STIBRAL, K. *Živa: autoři: stibral* [online]. [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: <http://ziva.avcr.cz/files/ziva/pdf/odkdy-jsou-priroda-a-krajina-krasne-k-historii-est.pdf>

⁵⁸ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 68.

⁵⁹ ADORNO, T. W. *Estetická teorie*. D. PROKOP. Praha: Panglos, 1997, s. 73.

k výstižnější formulaci, a to především z důvodu estetické hodnoty. Malebností se začaly rozumět krásy přírody, které na člověka působí malířskými efekty.⁶⁰

Svémi díly nezbudili zájem o volnou přírodu v Evropě ani tak Angličané, jako především Jean Jacques Rousseau. Jeho důrazný a osobitý postoj k estetickým krásám přírody otevřel další část novodobých dějin. Tento neúnavný hlasatel přirozenosti a původních lidských hodnot vedl Evropany k obdivu divoké a volné přírody, která se pro něj stala symbolem svobody a místem samoty, kde se člověk setkává sám se sebou i s Bohem. Přiblížil lidstvu doposud opomíjené krásy velehor, opuštěných lesů, ale i vesnic. S velkou potěchou podnikal pěší výlety, které rovněž využíval k vědeckému zkoumání nejrůznějších rostlin. Projevoval citlivý přístup a doslova estetikou rozkoš k přírodě a všemu živému, co bylo dílem Božím.⁶¹ „*Stromy, keře, rostliny jsou ozdobou a rouchem země. Nic není tak smutné jako pohled na holou a odřenou krajinu, jež nabízí očím jen kamení, bahno a písek. Ale oživena přírodou a oděna svým svatebním hávem uprostřed tekoucích vod a zpěvu ptactva, země skýtá člověku v harmonii tří říší pohled plný života, zajímavosti a kouzla, jediný to pohled na světě, jímž se jeho oči a jeho srdce nikdy neunaví.*“⁶²

Příroda se často stávala Rousseauovým útočištěm (refugia) před civilizací, kterou vnímal jako zlo a nikoli jako důvod k nadřazenosti. Z jeho postoje byla patrná zásadní negace vůči společnosti a umělým výtvorům lidstva. „*Snažil se prosadit tzv. návrat k přírodě, hlavně také v otázce upřímné citovosti a přirozené výchovy člověka. Tím je dána i jeho estetika a filosofie umění. Umění – jako součást civilizace – člověka od přírody dobrého zkazilo.*“⁶³ Zde je nutné podotknout (hlavně v souvislosti časové), že „*dokonce i Kant hájil určité pohrdání uměním vytvořeným člověkem, které stojí konvenčně proti přírodě.*“⁶⁴

Velmi významně se jeví Rousseau jako zakladatel novověké pedagogiky. Velké ideály vkládal do výchovy člověka v přírodě (nebo na vesnici), která nabízí vhodné prostředí (na rozdíl od města) pro objektivnější poznání světa, formování citů a dalších duševních vlastností. Lidé však nemají být pouze vychováváni přírodou, ale také ke vztahu k ní!⁶⁵ V tomto je možné spatřit důležitý pedagogický odkaz pro společnost v následujících stoletích.

⁶⁰ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 69.

⁶¹ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 75-77, 81.

⁶² ROUSSEAU, J. J. *Dumy samotářského chodce*. K. ŠAFÁŘ. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962, s. 114.

⁶³ VOLEK, J. *Kapitoly z dějin estetiky I*. 2. vydání. Praha: Panton, 1985, s. 111.

⁶⁴ ADORNO, T. W. *Estetická teorie*. D. PROKOP. Praha: Panglos, 1997, s. 89.

⁶⁵ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 79.

Koncem století dochází k zajímavému vývoji ve filozofické estetice. Velká zásluha je přičítána Immanuelu Kantovi a jeho mistrovskému dílu *Kritika soudnosti*, které se považuje za jedno ze základních estetických děl vůbec. Kantovy úvahy o přírodním esteticku vychází z přírodního krásna. Příklady při popisu estetické libosti hledá právě v přírodě a nikoli v umění. „*V této souvislosti Kant rozvíjí svou známou, i když často kritizovanou teorii dvou druhů krásy – tzv. „volné krásy“ (pulchritudo vaga) a „fundované“ krásy (pulchritudo adherens). Prvá označuje „nezávisle“ existující krásu „té nebo oné věci“, kdežto druhá je krásou „závislou“ – závislou na „pojmu“ a v tomto smyslu podmíněnou – a je proto připisovaná objektům, které jsou „podřízeny“ pojmu zvláštního účelu.*“⁶⁶ Příkladem „volné krásy“ jsou dle Kanta např. květiny, ptáci, kresby a hudba bez textu. Naproti tomu za krásy „adherens“ jsou považovány stavby, kůň, ale i člověk.

Vedle teorie krásy se intenzivně věnoval nauce o vznešeném, kterou (zjednodušeně řečeno) spojoval pouze s rozumovými idejemi subjektu a jeho smyslovým vnímáním objektu (dle Kanta totiž žádné vznešené objekty nejsou).⁶⁷

Stejně tak zajímavé a pro estetiku zásadní je Kantovo potěšení z přírody pro její absolutní nespoutanost a hlavně nezávislost na matematických či geometrických pravidlech.⁶⁸ „*Příroda je vrcholem estetického zážitku právě proto, že poskytuje oku stále nové podněty pro obrazotvornost, která může být takto podněcována.*“⁶⁹ Vzorem estetického zážitku se v Kantově činnosti stává příroda, která je umění výslovně nadřazená.

V následujícím období ve filozofii a estetice zájem o přírodní krásno upadl a pozornost se téměř výhradně soustředila na umění. Otázkou zůstává, co bylo důvodem tohoto zlomu. Jisté řešení otázky nám nabízí filozof a estetik Adorno: „*Pro teorii je přírodní krásno, kterého se týkala nejpronikavější vymezení v *Kritice soudnosti*, sotva již tématem. Ne proto, že podle Hegelovy teorie by bylo ve skutečnosti překonáno v něčem vyšším: bylo prostě potlačeno.*“⁷⁰

I přes pochmurně vypadající výhled do dalšího epochy přírodního esteticku nelze stejný trend shledávat v případě zájmu o krásy přírody, který naopak začal sílit. S podněty však

⁶⁶ ZÁTKA, V. *Kantova teorie estetiky: studie k dějinám filozofie 18. století*. Praha: Filosofia, 1995, s. 76.

⁶⁷ ZÁTKA, V. *Kantova teorie estetiky: studie k dějinám filozofie 18. století*. Praha: Filosofia, 1995, s. 96.

⁶⁸ Estetické hodnoty v krajině. STIBRAL, K. *Kulturně historické dědictví kolem nás: studijní materiály: odborné texty: estetika* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://elearning.historickededitvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/estetika>

⁶⁹ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 90.

⁷⁰ ADORNO, T. W. *Estetická teorie*. D. PROKOP. Praha: Panglos, 1997, s. 87.

nepřicházela ani tak filozofie jako především umění, teorie umění a přírodní vědy.

Romantismus

Romantismus vzniká na konci 18. století v Německu, poté se šíří i v ostatních zemích Evropy. Tento proud navazuje na rozmanité domácí tendence, proto je zařazení do časové dimenze poněkud komplikovanější. Kvůli významovému rozpětí a možným asociacím se budeme více než objasněním samotného termínu zabývat souvislostmi, které jsou v kontextu s přírodou a oceněním jejích estetických stránek. V krátkém nebo spíše demonstrativním exkurzu do významu samotného je možné podotknout, že „[...] slovo „romantický“ v celé šíři svého významového rejstříku s význačnými body: fantazie, sentimentalita, starobylost a iracionálnost nadále a v nezmenšené míře žije v běžné řeči a svým svůdným půvabem se vytrvale plete do řemesla vážné vědě. Coby slovo odkazuje na krásné a ztřeštěné, záhodné i pochybné, a tak nenápadně podsouvá věcně míněnému vědeckému pojmu hodnocení a morální soudy.“⁷¹

Velmi charakteristické pro romantismus je návrat k přírodě. Pokud si spojíme historická fakta související s pozvolným nárůstem předměstí, továren, a tím dělnických čtvrtí, naše teorie se nám jen potvrdí. Lidé jsou odděleni od přírody a uvědomují si, že jim chybí. „V pasivním rousseauovském pojetí, jehož kořeny směřují k helénistické tradici, je krajina pro člověka útočištěm.“⁷²

Divoká a volná příroda, vyhledávaná lidmi pro poskytnutí samoty a míst dokonalých setkání (podobně jako u Rousseaua) s vlastním nitrem a Bohem, skýtá hluboký emoční i náboženský prožitek. Krajina se stává pro umělce nejlepším nástrojem pro zobrazení či popsání vlastní mysli a citů.⁷³

Nesmíme však zapomenout, že takový postoj nalezneme pouze u jedinců pocházejících z městských aglomerací. Obyvatelstvo vesnic zastupuje ještě do 20. století odmítavý postoj ke krásám přírody jim nabízené. Toto dokládá např. Klostermannův popis života z Pošumaví slovy jednoho z místních obyvatel: „Copak vy víte! Vy jste dole nebyli! Kdo nebyl v Budějovicích, ničeho neviděl. Copak je u nás svět? U nás je les a nikoli svět. Svět má pole, a jaké! Ve světě je krásně, všechno rovno jako ten stůl.“⁷⁴

⁷¹ SCHULZ, G. *Romantika: Dějiny a pojem*. M. HOŘÁK. Praha a Litomyšl: Paseka, 1999, s. 118-119.

⁷² LIBROVÁ, H. *Láska ke krajině?*. Brno: Blok, 1988, s. 67.

⁷³ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 101.

⁷⁴ KLOSTERMANN, K. *Ze světa lesních samot*. Praha: Československý spisovatel, 1975, s. 23.

V celkovém náhledu je však pro romantismus výstižnější spojitost právě s městskou civilizací, u níž převládá negativní vztah ke společnosti a k životu v ní. „*Pravá esence romantického postoje vzniká, smísí-li se vzdor vůči společnosti se zármutkem nad vlastní osobou.*“⁷⁵ Východiska z problémů stávající společnosti hledal člověk v upnutí se na vlastní nesnáze. Místo aby svou situaci zmírňoval, tak ji více či méně podněcoval. S ohledem na určité osvobození a větší individuální svobodu jednotlivce typickou pro romantismus se rozvinula „[...] *nadměrná účast fantazie, „ušlechtilého“ snu a v souvislosti s tím i malá odolnost vůči zklamání.*“⁷⁶ Společně pak s melancholií, žalem a bolestí pocházející z krás přírody měly zásadní vliv při výběru oblíbené krajiny nebo scenérie.

Lidé si v období romantismu uvědomují, že příroda má nejen své harmonické, klidné stránky, ale i děsivé a temné. „*Příroda zde často vystupuje v rouše tajemna, neznáma a jako něco příjemně, „romanticky“ hrozivého.*“⁷⁷ Např. lesní nebo horská krajina může být místem půvabu a klidu, ale kromě toho také bludištěm, plným děsu a temné moci.

Vztah k přírodě a krajině se těšil nebývalé popularitě. Vzrostl zájem o život na venkově a lidové umění, ale také o severskou mytologii, orient a exotiku. Zvláštní pozornost začala evropská populace věnovat výpravným cestám do hor a výstupům na horské štíty. Objevování jejich půvabů bylo v Evropě až do 18. století spíše zapovězené nebo záležitostí výhradně jednotlivců. Velmi oblíbenou zábavou se staly procházky do okolí a turistika, která v pozdějším období souvisela se zakládáním různých turistických spolků a organizací. Zvedl se zájem o vlastní, národní krajinu a současně s požadavkem na zajištění pohodlí na cestách zahájil člověk přetváření krajiny k obrazu svému. Rodí se první turistická značení, staví se horské boudy, rozhledny, odpočívadla u pamětních míst a hostince. Mezi důkazy o mimořádném vztahu romantismu ke krajině bývají řazeny kroky, které se pak staly podmínkou pro vytvoření prvních ochranných postojů, a to bez přítomnosti utilitárních důvodů (např. kvůli ochraně lovné zvěře). Prvním chráněným územím takového typu na světě vůbec se stal roku 1836 Žofínský prales.⁷⁸

⁷⁵ LIBROVÁ, H. *Láska ke krajině?*. Brno: Blok, 1988, s. 66.

⁷⁶ VOLEK, J. *Kapitoly z dějin estetiky I*. 2. vydání. Praha: Panton, 1985, s. 132.

⁷⁷ VOLEK, J. *Kapitoly z dějin estetiky I*. 2. vydání. Praha: Panton, 1985, s. 133.

⁷⁸ Estetické hodnoty v krajině. STIBRAL, K. *Kulturně historické dědictví kolem nás: studijní materiály: odborné texty: estetika* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://elearning.historickededitvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/estetika>

Realismus

V druhé polovině 19. století nastupuje směr zvaný realismus, který se snaží o zcela nové pojetí krajiny. „Vrátil vztah člověka k přírodě z poloh mystických a snových na zem. Člověk již neoceňuje neproniknutelné tajemno krajiny, schopné svou neurčitostí zrcadlit stejně neurčité pocity lidského subjektu, ale pozoruje ji novými exaktními metodami.“⁷⁹

Po romantismu tak přichází další období, které se v oblasti umění začalo odvolávat na přírodní vědy. Cílem umělce je zachytit co možná nejvěrnější obraz skutečné krajiny, takovou jaká je. Krajina již nebude zájem jako představitelka idejí, ale stává se zdrojem faktů, objektem citlivého pozorování, zaznamenávání a soustředění se na nejobyčejnější jevy. Již není prostředníkem našich emocí či výrazem a zobrazením tajemných sil, nyní má vlastní autonomní hodnotu. Je probuzen cit pro vnímání prosté přírody a krajinářství se stává prvořadým žánrem pro malířské a literární umění.⁸⁰

Tyto změny můžeme pozorovat i v naší kultuře, čteme-li vedle sebe např. Máchovu Krkonošskou pouť a Hálkovy Krkonošské črty. „Máchův pohled je upřen na sebe sama, krajina je mu pouhým asociačním podnětem a melancholickou paralelou pro hluboce subjektivní imaginaci. Zato Hálkovi stránky mají převážně referující a úsměvný charakter. Všimají si konkrétních krajinných jevů a života lidí [...].“⁸¹ Po umělecké stránce by Hálkův text vedle Máchova sotva obstál, ale z pohledu vnímání krajiny je vedoucí pozice zcela jasná.

Společenské a ideové změny klimatu přinesly nové postoje v rámci vědních disciplín. V těchto souvislostech zasluhuje zmínku Charles Darwin, který doslova zahltit společnost neuvěřitelným výčtem faktů z různých oborů. Do našich estetických souvislostí se nejlépe hodí přiblížit jeho poněkud osobité pojetí krásy, jejíž podstatu viděl v biologických podmínkách života. „Darwin především odmítá jakoukoli „vnější“ teorii, např. metafyzickou teleologii, pro výklad krásy v přírodě. Krásné květy nebyly stvořeny, resp. nevznikly proto, aby byl svět krásný, čili aby poskytovaly lidem estetický požitek, ale proto, že přirozeným výběrem se udržely ty druhy a odrůdy, které byly v květu pestré, barevné, kterých si oplodňující hmyz snáze povšiml.“⁸² Stručně řečeno – vzhledem k přírodě je krásou rostliny užitečnost, v boji o život se jeví účelná její nápadnost.

⁷⁹ LIBROVÁ, H. *Láska ke krajině?*. Brno: Blok, 1988, s. 115.

⁸⁰ Od kdy jsou příroda a krajina krásné? K historii estetického vnímání přírody v Evropě II. STIBRAL, K. *Živa: autoři: stibral* [online]. [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: <http://ziva.avcr.cz/files/ziva/pdf/odkdy-jsou-priroda-a-krajina-krasne-k-historii-est-1.pdf>

⁸¹ LIBROVÁ, H. *Láska ke krajině?*. Brno: Blok, 1988, s. 116.

⁸² VOLEK, J. *Kapitoly z dějin estetiky I*. 2. vydání. Praha: Panton, 1985, s. 241.

Impresionismus

Další umělecký proud, který výrazně obohatili naše umění, byl impresionismus. Jeho cesta vedla úsilím o důsledné a pravdivé zobrazení přírody za přítomnosti vědy jakožto vzoru, který se stal další hybnou silou směřující ke studiu dobových optických a fyzikálních teorií. Impresionistický umělec je veden snahou zachytit v obraze nejen ráz krajiny, ale též určitý atmosferický a světelný stav. Kouzlo okamžiku podpořené prchavými světelnými efekty (třpytí vody, vibrace vzduchu aj.) a později vystupňovanou barevnou zářivostí měly za cíl přesný a realistický záznam krajiny. Časem si však malíř uvědomil, že u pozorovaných objektů mohou přesně zaznamenat jen to, co mají k dispozici jejich smysly v danou chvíli, tedy vlastně pouze nestálý subjektivní vjem⁸³.

Pravdivost zmíněné teorie podtrhují slova malíře Cézanna: „*Umělec v sobě jen soustřeďuje smyslové zážitky, umělec je jen mozek, registrační stroj... A bůh ví, že dobrý přístroj, křehký, složitý, zvláště v poměru k ostatním... Jestliže však zasahuje, jestliže se on, ubohý, odváží míchat se svévolně do toho, co má tlumočit, naplní to svou malostí. Dílo tím ztrácí na ceně.*“⁸⁴

V nitru impresionistické doby hrála velkou roli i tzv. náladová krajinomalba, která se stala charakteristickou hlavně pro umělce českých a severských zemí Evropy. Zaznamenávala scény z reálné krajiny doplněné o emotivní zabarvení. Pokojná a tlumená atmosféra vznikající při vnímání přírody potlačila „impresi“ a ta zůstala i u našich malířů spíše okrajovou záležitostí. Díky těmto rysům se začíná vytvářet představa o české krajině jako symbolu národa a do přírody začíná v masovém měřítku mířit stále více turistů. Plošně vznikají regionální turistické a okrašlovací spolky, jejichž činnost logicky souvisí s postojem, který k přírodě zaujímaly.⁸⁵

V žádném případě nemůžeme říci, že jsme uvedli a popsali všechny proudy, které v 19. století ovlivňovaly obraz přírody v očích člověka. Co však konstatovat lze, že je „*lhostejno, zda máme na mysli odraz krajiny v pojetí romantickém, realistickém či impresionistickém, v 19. století již můžeme mluvit o tom, že do vědomí společnosti*

⁸³ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 121-124.

⁸⁴ LAMAC, M. *Myšlenky moderních malířů*. Čtvrté, přeprac. vyd. Praha: Odeon, 1989, s. 28.

⁸⁵ Estetické hodnoty v krajině. STIBRAL, K. *Kulturně historické dědictví kolem nás: studijní materiály: odborné texty: estetika* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://elearning.historickededitvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/estetika>

vstoupila krajina jako estetická hodnota v plném obsahovém i značném sociálním rozsahu.⁸⁶

Secese

Konec 19. století byl ve většině evropských zemí spojován s gradujícím literárním a uměleckým ruchem. Nastupovala mladá generace osobností s novým, diametrálně odlišným názorem a snahou osvobodit se jak v umění, tak od soudobé filozofie života. Vzniká secese, která není pouhým proudem v rámci určitého druhu umění, ale komplexním stylem zasahujícím do všech oblastí lidského života. Její stopy nacházíme nejen v architektuře, malířství a hudbě, ale také v užitém umění, dekoracích, interiérovém zařízení a v neposlední řadě i v módě a formách společenského styku. Stala se životním stylem, který kromě jiných výrazných aspektů dokázal např. u erotického a sexuálního zanícení o věc dosáhnout ve své spojitosti se smrtí až k hranicím bizarnosti a morbidity.⁸⁷

Zásadní prvek v secesi se vyznačuje ornamentálností, přičemž ornament není pouhou ozdobou, ale tvoří samotnou podstatu umění, stává se symbolem duševních a přírodních sil. Citové vyjádření se projevuje ve stylizaci, která se obrací na přírodní tvary existující v rostlinné, živočišné i lidské říši.⁸⁸ Člověk je veden snahou „prožít“ přírodu v jejích nejhlubších principech odhalovaných tehdejší vědou.

Tento sloh ve svých výrazových prostředcích silně odkazuje na vřelý vztah k přírodě jako živému organismu prostoupenému životní silou a pulzující energií. „*Celé město bylo metaforou fantastické krajiny a zahrady, nebo jakési obrovské louky, kde lidé žijí jako broučci a krásné ženy ve svých zdobených kostýmech s velikými klobouky létají jako motýlci či ptáčci krajinou. Jednotlivá města, domy i stavby byly něčím na způsob obrovských organických bytostí.*“⁸⁹ Nesmíme však zapomínat na určitou nejednotnost u obdivu k přírodě v lidském společenství. Prostí venkované ho zdaleka nesdíleli, jejich ideál krásy spočíval v upravené a rovinaté zemědělské krajině. Zcela typické jsou výroky o pusté šumavské krajině místních „klostermannovských“ obyvatel, které jsme si příkladem uváděli již dříve.⁹⁰

⁸⁶ LIBROVÁ, H. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně - filozofická fakulta, 1987, s. 52.

⁸⁷ MRÁZ, B. a M. MRÁZOVÁ. *Secese*. Praha: Obelisk, 1971, s. 11, 22.

⁸⁸ MRÁZ, B. a M. MRÁZOVÁ. *Secese*. Praha: Obelisk, 1971, s. 13.

⁸⁹ TIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 128.

⁹⁰ Od kdy jsou příroda a krajina krásné? K historii estetického vnímání přírody v Evropě II. STIBRAL, K. *Živa: autoři: stibral* [online]. [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: <http://ziva.avcr.cz/files/ziva/pdf/odkdy-jsou-priroda-a-krajina-krasne-k-historii-est-1.pdf>

V případě, že přistoupíme k sumarizaci nejvýraznějších znaků a charakteristik secese, musíme především ocenit estetické vnímání přírody jako živého organismu – celku, který není ani tak zachycen v krajinomalbě, ale v ornamentice a celkovém duchu všech uměleckých objektů.⁹¹

Výhled „až“ do současnosti

Secesní období bylo pro umělce uznávající tradiční přírodní krásy jakousi třesničkou na dortu, za kterým po dlouhá léta následovala jen „bída a hlad“. Do I. poloviny 20. století ovládá celou evropskou kulturu nejdříve dekadentní a pak avantgardní postoj k životu. Pozoruhodné společenské změny zesílily s následným příchodem moderny, promítají se do umění a společně s velkým nárůstem zájmu o vědu a techniku mají za následek ztrátu obdivu k přírodě a její tradiční estetické hodnotě.⁹²

Výstižným příkladem je vznik např. futurismu, na jehož počátku stojí italští malíři preferující odpor k tradici a jasnou orientaci na budoucnost ve svých veřejných manifestech: „*Stojíme na nejexponovanějším předhoří věků! ... Proč bychom se měli ohlížet zpět, když chceme prolomit tajemné brány nemožného?*“⁹³ „*Necht' mrtví odpočívají v nejhlubších hlubinách země! Práh budoucnosti musí být zbaven mumii! Dejme místo mladým, násilníkům, opovázlivcům!*“⁹⁴ Otázkou pak zůstává, jestli ztracená pokora k přírodě a tradicím postupně nevyústila k neobvyklým ideálům krásy, které se v podobě bizarních představ, kouřících továren, funkcionalistických předměstí a mechanizovaného venkova zrcadlily do umění a staly se příznačným námětem při zobrazování krajiny.

Přesto pochopitelně přetrvávají i díla k přírodě vstřícná, krajinomalba nezaniká, ale již není ústředním tématem umělců. Ideové inspirace se staly dávnou minulostí. Příroda však stále zůstává v mysli člověka sídlem hodnot a útočištěm před „zkaženou“ společností.⁹⁵

Poválečná léta postavení přírody nikterak nezměnila. Drtivá většina evropských států řeší sociální i hospodářské problémy vzniklé v důsledku války nebo se vyrovnává s nastupujícími ideologiemi. První změny jsou patrné v 60. letech, kdy vrcholí obdiv k pokroku, nicméně se začíná projevovat i strach z jeho ničivé síly. V důsledku obav z ekologických následků překotného vývoje se formují různá environmentální hnutí

⁹¹ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 129.

⁹² Estetické hodnoty v krajině. STIBRAL, K. *Kulturně historické dědictví kolem nás: studijní materiály: odborné texty: estetika* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://elearning.historickededitvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/estetika>

⁹³ LAMAC, M. *Myšlenky moderních malířů*. Čtvrté, přeprac. vyd. Praha: Odeon, 1989, s. 143.

⁹⁴ LAMAC, M. *Myšlenky moderních malířů*. Čtvrté, přeprac. vyd. Praha: Odeon, 1989, s. 146.

⁹⁵ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 133.

a ekologické organizace. Současně velmi intenzivně stoupá zájem o ochranu některých oblastí přírody – určitých ekosystémů, které by jinak mohly v důsledku zásahů civilizace zaniknout. Ze zajímavosti uveďme alespoň bažinu, jež byla v historii až doposud odmítána.⁹⁶

V průběhu dalších let se postupně do povědomí společnosti vracel i estetický postoj k přírodě. Vznikají nové umělecké formy obracející se přímo na zacházení s krajinou, např. land art neboli zemní umění. Estetika jako vědní disciplína od sebe oddělila estetiku environmentální, která se zabývá estetickým postojem k přírodě jako rozdílným od vnímání umění. Zájem o přírodu opět roste, ale její estetické stránky již neposuzujeme prostřednictvím tradiční malby, nýbrž pomocí nejrůznějších médií, která nám umí (díky vzniku fotografie a filmu) zprostředkovat její podobu. Obrovskými změnami pak prochází krajina sama v průběhu celého 20. století. Lidé opouští vesnice, a tím i zemědělský způsob života, a celkový ráz krajiny se mění. Vyrůstají megalomanská sídliště, satelitní městečka a velké obchodní komplexy, které podporují konzumní způsob života. Hodnoty důležité pro lidskou mysl i duši, skromnost a ohleduplnost vůči okolnímu světu, a tím i krajině, jsou většinou nahrazeny vidinou zisku a moci.⁹⁷

Ale ani tento fenomén není ničím novým. „*Antická i křesťanská civilizace shodně odsuzovaly honbu za bohatstvím a konzumní způsob života, i když k tomu užívaly odlišných termínů než dnes – v antice se mezi základními ctnostmi uvádí uměřenost, v křesťanství chudoba.*“⁹⁸ Některé fenomény jakoby se v historii lidstva čas od času opakovaly a nutí dnešního člověka se zastavit a ptát na kvalitu vlastních priorit. Vždyť z dlouhé geneze vztahů formujících se mezi člověkem a přírodou celá staletí máme možnost čerpat bohaté zkušenosti a hledat cestu vzájemné symbiózy. „*Zlo není ve věcech a jejich vlastnění, ale ve způsobu užívání, který vede k tomu, že člověk přestává toužit po podstatném: hledá své naplnění v něčem, kde plnost života a jeho smysl nelze nalézt.*“⁹⁹

⁹⁶ DLOUHÁ, J. *Vědění a participace: teoretická východiska environmentálního vzdělávání*. Praha: Karolinum, 2009, s. 55.

⁹⁷ Estetické hodnoty v krajině. STIBRAL, K. *Kulturně historické dědictví kolem nás: studijní materiály: odborné texty: estetika* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://elearning.historickededitvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/estetika>

⁹⁸ DLOUHÁ, J. *Vědění a participace: teoretická východiska environmentálního vzdělávání*. Praha: Karolinum, 2009, s. 55.

⁹⁹ DLOUHÁ, J. *Vědění a participace: teoretická východiska environmentálního vzdělávání*. Praha: Karolinum, 2009, s. 44.

1.3 Dálný východ

Chceme-li lépe pochopit všechna specifika estetického vnímání přírody v dějinách Evropy, samozřejmě nemůžeme přejít bez povšimnutí jedinečnou kulturu Dálného východu. Její počátek nalezneme v Číně, odkud tento souhrn hmotných i duchovních hodnot dále formoval tradice v Japonsku, Koreji i Vietnamu.

Čínská civilizace patří k nejstarším na světě a trvá více než čtyři tisíce let. Značné množství nashromážděných historických faktů a událostí ve spojení s diametrálně odlišnou filozofií člověka nám nedovoluje pojmout tuto problematiku v celé šíři. Následující řádky, s ohledem na objem a náročnost tématu, budou opravdu jen laicky zpracované „úločky střípků“ z toho nejzásadnějšího v kontextu s naší prací.

V případě Dálného východu je vnímání přírody a člověka nerozlučně spojené s filozofií, náboženstvím a způsobem života. *„Příroda nepředstavovala pro Číňany pouhou kulisu, na jejímž pozadí se odvíjely děje jejich životů, ale obě sféry, přírodní i lidská, tvořily nedílnou jednotu.“*¹⁰⁰

Tu určovaly ve svých tisíciletých dějinách vždy dva hlavní myšlenkové směry – konfucianismus a taoismus. První se orientoval především racionalisticky s důrazem na zájmy člověka, společnosti a uspořádání lidských vztahů. Druhý inklinoval k duševní rovnováze každého jedince a celého světa s akcentem na mystiku a poetismus. Velký vliv na oba proudy měl z Indie převzatý buddhismus, který na čínské podmínky asimiloval, ale jeho láska ke všemu živému zůstala dominantní.¹⁰¹

Na počátku všeho zjevně stojí konfuciánský kánon, který se skládal z šesti knih. Zcela zvláštní a výlučné postavení měla Kniha proměn (I ĀNG), ke které se, jako k jediné z nich, dogmaticky obraceli všichni zástupci různých filozofických i politických škol napříč celou Čínou i časem. Interpretovala jakýsi výklad metafyzického koloběhu vesmírného světa, v jehož víru člověk žil a snažil se i vyznat. Pomocí symboliky plných a přerušovaných čar a jejich proměnlivosti v různých kombinacích (trigramy, hexagramy) vysvětlovala nekonečnou variabilitu základních, ale též protikladných principů JIN a JANG.¹⁰²

¹⁰⁰ HRDLIČKOVÁ, V. a Z. HRDLIČKA. *Umění čínských zahrad*. Praha: Argo, 1997, s. 37.

¹⁰¹ LIBROVÁ, H. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně – filozofická fakulta, 1987, s. 25.

¹⁰² *Tao: texty staré Číny*. O. KRÁL. Praha: Československý vydavatel, 1971, s. 14-16.

Vzájemnou harmonií těchto dvou protipólů společně s působením pěti prvků (oheň, voda, kov, země a dřevo) vykládali Číňané genezi všech jevů. Hlavní zásadou všeho konání bylo nenarušit soulad mezi jin a jang, a tím docílit rovnováhy vesmíru, která souvisela s blahem člověka.¹⁰³

Na jemné myšlení Knihy proměn pak navázaly dva velkolepé taoistické texty Lao-c' neboli Starý mistr (častěji zvaný Tao te t'ing) a Čuang-c' neboli Kniha mistra Čuanga, které nebyly po další generace nikdy ideově i básnicky překonány, ačkoli se jim v průběhu času dostávalo neustálého rozšiřování jak v neotaoismu, tak v buddhismu.¹⁰⁴

Těžko vměstnat do řádků, co bylo samotným obsahem těchto knih. Možná příklad osvětlí, jak nekonečně mnoho významů může mít. „*Tao je nádoba, jež prázdná je nevyčerpatelná, aniž je třeba ji kdykoli znovu naplnit, tak širá a tak hluboká jak byla by rodičem veškerých věcí: v ní všechno ostré se udělá hladké, všechno těžké se udělá lehké a všechno slepé tu prohlédne a všechno složité se zjednoduší [...]*.“¹⁰⁵ Vše souvisí se vším, absolutno, svět, imaginace, rovnováha, všudypřítomnost, jednota..., každý, kdo četl, ví, že nikdy nedojde ke konečnému a jedinému smyslu, jen to z nich lze pochopit, že „*[...] tomuto způsobu myšlení byla bytostně cizí ctižádost vystavět příliš pevnou a závaznou konstrukci filozofických, estetických či náboženských lešení.*“¹⁰⁶

Hlavní odlišnost mezi filozofií evropskou a čínskou vidíme v postavení, jaké na tomto světě člověk zastával. Evropan, ovlivněný antickou a křesťanstvím, propaguje přírodu především jako nositelku nějaké funkce a užitku. Jeho hodnotové orientace jsou zaměřené na ovládnutí světa. Východní kultura vidí funkci člověka spíše v přizpůsobení se světu.¹⁰⁷

Snad proto nacházíme u Číňana daleko větší snahu po harmonickém vztahu s přírodou. Již v Knize proměn lze postřehnout kontemplace o přírodě jako o nekonečném zdroji změn nemajících začátku ani konce. Taoismus nechává jen tak plynout proud života v těsném souladu s přírodou a přítomnost Buddha nacházíme v každém, tedy i v nejméně patrném projevu světa. Jakoby hranice mezi člověkem a přírodou nikdy neexistovala, nikde není definována nebo uměle vytvářena.

V Číně se prolínalo lidské a přírodní již tisíce let před naším letopočtem. Estetický zájem o přírodu a výstupy do hor měly z prvopočátku náboženský charakter. V prvních stoletích

¹⁰³ HRDLIČKOVÁ, V. a Z. HRDLIČKA. *Čína císaře Šen-cunga*. Praha: MF, 1992, s. 14.

¹⁰⁴ *Tao: texty staré Číny*. O. KRÁL. Praha: Československý vydavatel, 1971, s. 7.

¹⁰⁵ Lao-c', Tao-te-t'ing. In: *Tao: texty staré Číny*. O. KRÁL. Praha: Československý vydavatel, 1971, s. 28.

¹⁰⁶ *Tao: texty staré Číny*. O. KRÁL. Praha: Československý vydavatel, 1971, s. 9.

¹⁰⁷ LIBROVÁ, H. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně – filozofická fakulta, 1987, s. 25.

našeho letopočtu se přírodní estetično stalo ústředním námětem lyrické poezie (básně o horách a řekách), malířství, ale i důvodem četných návštěv krajiny (Evropa začala pěstovat koníčky tohoto druhu asi o 13 století později). První dochovaná přírodní esej z Číny známá jako Předmluva od Pavilonu orchidejí se datuje do první poloviny 4. století. Zde nacházíme svědectví o významném vztahu čínského vzdělance k přírodě.¹⁰⁸

*„V těch místech jsou vysoké hory a strmé útesy, rostou zde husté lesy a ztepilý bambus. Také tudy protéká průzračný vodní proud, prudká bystřina, která vše obtéká a v níž se vše zrcadlí. Ačkoliv jsme neměli flétny ani citery, rozplývali jsme se do sytosti [...]“*¹⁰⁹

Přibližně od 3. století našeho letopočtu probíhá v čínském malířství rozvoj krajinomalby. Z počátku se jednalo o krajiny v pozadí, ale následkem postupného vývoje dosáhla zhruba ve 12. století nejvyššího rozkvětu. *„Vyšším námětem je sama krajina a objekty s ní spojené (hory, řeky, jezera, rostliny, oblaka), nižšími náměty jsou stavby, předměty, zvířata a lidé. Tedy úplně obrácené než v Evropě.“*¹¹⁰

Čínské malířství nespočívalo v mechanickém napodobování skutečného, ale v zachycení nitra člověka a vesmírných přírodních sil do optické podoby. Hlavním úkolem bylo zrušit hranici mezi divákem a malířem, zprostředkovat možnost stát se poutníkem putujícím přímo v obraze.¹¹¹

Podobný spirituální pocit spočívající v jednotě člověka a přírody je neodmyslitelně spojen s uměním zahrad a architekturou. Paláce, pavilony, studovny i jiné rozličné stavby byly většinou nízké, otevřené do prostoru, celá dispozice prostupovala a téměř splývala s nejbližším okolím – zahradou či přírodou, což je pro Evropu naprosto netypické. Čínské zahrady poskytují člověku prostor pro rozjímání, a co více, navrací ho zpět k horám a řekám, které byly posvátné. Jednotlivé prvky zahrad (umělé kopce, kameny aj.) nahrazující skutečné jevy jsou vždy zpracovány do perfektní kompozice vyjadřující vztah lidského nitra k přírodě a dávají jim konečný smysl.¹¹²

Myšlenku nedílné jednoty mezi přírodou a člověkem dotváří i postup při výběru dislokace pro konkrétní objekt. Dle Cílka existuje tato tradice v Číně od neolitu a určuje základní pravidla při zakládání vesnic, umístění chrámů, hrobů nebo důležitých staveb. Číňané totiž

¹⁰⁸ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 146-147.

¹⁰⁹ LOMOVÁ, O. *Poselství krajiny: obraz přírody v díle tchangského básníka Wang Weje*. Praha: DharmaGaia, 1999, s. 41.

¹¹⁰ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 149.

¹¹¹ STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, s. 149.

¹¹² HRDLÍČKOVÁ, V. a Z. HRDLÍČKA. *Umění čínských zahrad*. Praha: Argo, 1997, s. 10, 24, 27.

nepřisuzují své radosti, úspěchy, ale i pády a neštěstí tomu, co konají, ale kde to činí. Věří, že správný výběr místa ovlivňuje jejich další osudy.¹¹³

1.4 Dílčí závěr

Tato kapitola měla za úkol provést stručnou rekapitulaci estetického postoje člověka k přírodě z pohledu jednotlivých historických období. Estetické vnímání přírody existuje již od antiky, ale zatím se netýkalo krajiny jako celku, nýbrž probíhalo pouze formou obdivu k některým jejím prvkům (květ, zvířata). V době helénismu stoupl zájem o krajinu bukolickou a pastorální. Ve středověku se ztrácí i tato hodnota a opět jsou vnímány jen jednotlivé přírodní prvky a popř. místa (*locus amoenus*). Stav věci se začíná pomalu měnit v období renesance, kdy celkově sílí zájem o přírodu a její estetickou stránku. V malířství roste podíl a význam pozadí na obrazu. Vznikají první krajinky v podobě studií a skic. Též dochází k prvnímu doloženému výstupu do hor, i když tentokrát ještě ne z důvodu estetické libosti. V 17. století oceňují estetické hodnoty krajiny především holandská malíři, ale i zde musíme podotknout, že více či méně se jednalo o krajinu upravenou lidmi. V obecné rovině pak zůstala nejvíce zobrazovaným námětem arkadská krajina. Baroko je více než zájmem o přírodu charakteristické svým citlivým přístupem při umísťování nejrůznějších staveb do krajiny. První ocenění divoké, volné přírody proběhlo na počátku 18. století lordem Shaftesburym. Začínají být vysoce hodnoceny horské a lesní scenérie doposud vnímané záporně. Pozornost již není zaměřena pouze na jednotlivé objekty, ale na krajinu jako celek. V Evropě se hlavním propagátorem přírodních krás stal J. J. Rousseau, který staví přírodu do přímého kontrastu vůči špatné společnosti. Neméně významná je pak Kantova Kritika soudnosti se svými příklady estetická nacházejícími většinu vzorů právě v přírodě. Období romantismu zahájí doslova kult přírody typický pro celé 19. století, vzniká turismus, ale i první ochranné spolky. Tento trend se rozvíjí i nadále, a to díky novým směrům v umění – realismu, impresionismu a secesi. Současně se však koncem století hlásí o moc dekadentní postoj k přírodě, v popředí zájmu stojí umělá civilizace se všemi jejími vymoženostmi. Tento postoj kvitují umělci z řad modernistů i avantgard. Vyhlásují válku tradicím a další posun vpřed vidí jen v pokroku. Pánovité a přezíravý postoj k přírodě (v různých podobách a režimech) pokračuje až do 60. let, kde nastává zlom. Zájem o přírodu již není posuzován pouze z estetického hlediska, ale

¹¹³ CÍLEK, V. *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán, 2002, s. 121.

přidávají se i oblasti pociťující krizi ve stavu k životnímu prostředí. Stupňují se ekologické, ochrannářské, environmentální a výchovné aktivity.

V jistém kontrastu s evropskými poměry stála v předešlých dobách kultura Dálného východu, kde příroda nehrála podružnou roli, ale utvářela s člověkem symbiózní vztah. Zástupce východní filozofie projevovat snahu po harmonickém vztahu s přírodou a nikoli úsilí o její přetváření, podmanění a později i drancování.

2 WOODCRAFT

Koncem 19. a začátkem 20. století, jak již bylo zmíněno dříve, dochází k převratným změnám v pokroku a vývoji, k nárůstu městských aglomerací spojených s konzumním způsobem života a naprosto pohrdavému a neuctivému postoji k přírodě. Stejně tak přichází i obava z možných důsledků, které tento životní styl přináší. Část společnosti si začíná uvědomovat, že k záchraně lidstva nepostačí řešit problémy pouze aktuálně, ale že je třeba změnit hodnotový systém člověka a celkový přístup k životu prostřednictvím budoucích generací. O výchově mládeže měly jisté představy již naši předchůdci. Tyto snahy však nikdy nebyly organizované, ale výhradně záležitostí jednotlivců. Můžeme připomenout např. J. J. Rousseua, který hlásal návrat k přírodě a přirozenému životu i ve výchově dětí. Velmi výraznou osobností se stal i H. D. Thoreau, který jako jediný v historii provedl návrat k přírodě i prakticky a ne pouze formou literárního odkazu. Koncem 19. století se začaly rodit různé pokrokové myšlenky a názory na novodobou výchovu dětí. Objevují se první náznaky táboření ve volné přírodě a první organizování volnočasových aktivit. Z hlediska vzniku tohoto fenoménu v plošném měřítku se za jeho zakladatele považovali Ernest Thompson Seton a Robert Baden-Powell. „*V pohledu na výchovu mládeže se v mnohém shodovali, v dílčích názorech – například na pojetí a metody výchovy – se naopak rozcházel.*“¹¹⁴ A tak během relativně krátké doby vznikají dva nové výchovné směry – woodcraft a skauting.

2.1 Ernest Thompson Seton a vznik woodcraftu

Pro objasnění podstaty a pochopení filozofie woodcraftu je třeba na prvním místě učinit pokus o vysvětlení samotného pojmu. Je zřejmé, že slovo pochází z angličtiny, kde se významově pojí s lesem, dřevem – wood a také s dovedností, chytrostí – craft. Překlad se proto bude pohybovat v mezích lesní moudrosti či dovednosti. Obširnější interpretaci uvádí internetový slovník cizích slov, který říká, že woodcraft je „*výchovný systém čerpající podněty pro všestranné sebezdokonalování člověka z pobytu v přírodě, lesní moudrost.*“¹¹⁵

Zcela správně se začínáme domnívat, že výklad nebude možné zařadit do předem připravené šablony. Sám Seton se vyhýbá jednoznačnému vymezení a nechává prostor

¹¹⁴ ŠANTORA, R., V. NOSEK, S. JANOV a V. DOSTÁL. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Mladá fronta, 2012, s. 14.

¹¹⁵ Woodcraft. *ABZ slovník cizích slov*. [online]. [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=woodcraft

každému z nás, aby si po odpovědi, že woodcraft „je program výchovy člověka s modrou oblohou v pozadí“¹¹⁶, mohl udělat závěr sám.

Tuto myšlenku potvrzuje i současný a dlouholetý člen Ligy lesní moudrosti, která působí na Setonových základech v České republice. „Pojem woodcraft jako takový prakticky není nikde plně definován. Za základní dílo, definující woodcraft, je považována *Kniha lesní moudrosti* od E. T. Setona. Mnohdy však bývají zmiňováni též *Dva divoši* či *Rolf zálesák* od téhož autora. Přečteme-li si tato díla, nalezneme v nich mnohé. Avšak na základní otázku: „co to je woodcraft“ odpověď jen tak nevyčteme. A tak se nabízí jistě pravdivá odpověď, že woodcraft je životní cesta.“¹¹⁷

Abychom výraz přece jen trochu specifikovali, nabídneme ještě jednu možnost prostřednictvím jiného Setonova výkladu. „*Lesní moudrost je rekreace, především v přírodě. Liga lesní moudrosti se na rozdíl od jiných organizací nezaobírá životním povoláním člověka, ale jeho zaměstnáním ve volných chvílích.*“¹¹⁸ Sami však musíme cítit absenci komplexního vyjádření celé filozofie a podstaty hnutí. Tu opravdu nelze sestavit do několika málo vět a již vůbec ne slov. A proto se vraťme na úplný začátek všeho.

Ernest Thompson Seton vstoupil do povědomí široké veřejnosti jako zakladatel a původce celosvětového hnutí skautingu a woodcraftu. Tento malíř, přírodovědec a výborný vypravěč se slabostí k představitelům původních amerických kultur se stal velkým propagátorem novodobé ochrany přírody a neochvějným bojovníkem za práva indiánů, což je patrné z jeho velmi úspěšné literární tvorby. „*Nejvýznačnějšími osobnostmi, které popsal, nebyli ti, kteří se vyšvihli obchodním podnikáním nebo studiem knih, ale ti, kteří stoupali vzhůru cestou woodcraftu – schopností rozumět přírodě, sžít se s ní a poučit se z ní.*“¹¹⁹

Narodil se v Anglii a po odchodu s rodiči na americký kontinent strávil své dětství v kanadských lesích, kde získal hluboký vztah ke všemu živému, divokému a přirozenému. Největším vzorem mu byl indián, který naplňoval jeho představy o životě v přírodě a v souladu s ní. Ve svých čtrnácti letech založil indiánský kmen s promyšleným schématem činností ve volné krajině. Kmen se sice po dvou letech rozpadl, ale stopa po krásných zážitcích zůstala a po celý jeho život byla rozvíjena. Následující roky věnoval

¹¹⁶ SETON, E. T. *Kniha lesní moudrosti*. vyd. druhé. M. ZAPLETAL. Praha: Olympia, 1991, s. 149.

¹¹⁷ Liga lesní moudrosti a environmentální výchova. SPÁLENÝ, P. *Yucikala.net: Ke stažení* [online]. [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: http://www.yucikala.net/download/LLM_a_environmentalismus.pdf

¹¹⁸ SETON, E. T. *Kniha lesní moudrosti*. vyd. druhé. M. ZAPLETAL. Praha: Olympia, 1991, s. 149-150.

¹¹⁹ ANDERSON, H. A. *Ernest Thompson Seton a mizející Západ*. M. KUPKA. Praha: Václav Vávra, 2012, s. 7.

studiu, které rozšířilo jeho vrozený literární, malířský i přírodovědný talent. Zásadní zlom nastal v období, kdy získal peníze a koupil opuštěné farmy poblíž New Yorku. Stal se vlastníkem pozemku s divokým lesem, kopci, srázy, stromy, loukami a krásným potokem, po jakém vždy toužil.¹²⁰

Úprava celého pozemku probíhala v duchu indiánských kultur a též v souladu s jeho prvotním cílem, který spočíval v pěstování a záchraně různých druhů zvěře a ptactva. Místní výrostkové však byli jiného názoru a jejich snaha o získání ztraceného území vedla k opakovanému poškozování Setonova majetku. Ten se rozhodl chlapce motivovat k jiné činnosti. O jednom víkendu pozval partu pubertálních rebelů na jeho indiánskou farmu, a tím dnem se utvořilo společenství chlapců sdílejících jeho ideu.¹²¹

V Setonově mysli bylo jedno prvořadé – stanovit chlapcům vzor: „*Žádné světové hnutí až doposud nevzniklo jen jako abstraktní nauka. Každé musí mít nějaký ušlechtilý vzor; živou přitažlivou osobnost [...]. Abych mohl hnutí lesní moudrosti doložit názorným příkladem, musím mít člověka, který žil v této zemi a v tomto podnebném pásmu, který měl krásné tělo, byl čistý, štedrý, velkomyslný, statečný, malebný, dokonale ovládal lesní moudrost a který je kromě toho už dobře znám. Jen jediná postava se zdála odpovídat všem uvedeným podmínkám: ideální Indián Fenimora Coopera a H. W. Longfellowa. Právě proto jsem se rozhodl pro praobyvatele Ameriky a nazval jsem svoji organizaci Woodcraft Indians – Indiáni lesní moudrosti.*“¹²²

Seton z vlastních zkušeností z dětství poznal, že hra na indiány jako výchovný prostředek – cíl cesty – je velmi účinná. Indián nebyl pro hochy krvelačnou a krutou zrůdou, jak byl nejčastěji označován bílou rasou, ale stal se nositelem ušlechtilých vlastností. Na základě těchto přesvědčení a formou nápodoby vedl výchovu ve svých indiánských kmenech.¹²³ Seton ihned po prvním setkání s chlapci stanovil pravidla hry, které neustále rozvíjel. Tyto zákony, stanovy, návody, systémy obřadů a motivačních hodnocení sepsal do příručky zvané Svitek březové kůry, kterou pravidelně aktualizoval a vydával.¹²⁴

¹²⁰ RAŠKA, V. *Ernest Thompson Seton: bibliografie, životopisy, překlady*. 3. dopl. a oprav. vyd. Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka, 2014, s. 33, 56, 57.

¹²¹ ŠANTORA, R., V. NOSEK, S. JANOV a V. DOSTÁL. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Mladá fronta, 2012, s. 14, 15.

¹²² SETON, E. T. *Knihla lesní moudrosti*. vyd. druhé. M. ZAPLETAL. Praha: Olympia, 1991, s. 9.

¹²³ České "Hnutí lesní moudrosti" dnes. LEMBERK, V. *Stopy: další publikace* [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://lembek.vcm.cz/publikace/woodcraft1.htm>

¹²⁴ ŠANTORA, R., V. NOSEK, S. JANOV a V. DOSTÁL. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Mladá fronta, 2012, s. 15.

Příručka se stala návodem a současně předlohou k možností, jak nejlépe využít čas strávený v přírodě a hlavně v souladu s ní a přitom načerpat duševní i fyzické síly. Její důležitou součástí bylo a stále je devět hlavních zásad, které samy o sobě mají vysokou vypovídací hodnotu o smýšlení celého hnutí:

1. *Hnutí lesní moudrosti* – je ponejvíce chápáno jako rekreace sloužící především k osvěžení a ozdravení lidského těla i ducha.
2. *Táborový život* – je vyvrcholením pobytu v přírodě, samozřejmě realizovaného v rozumné míře s jasným cílem – revitalizovat všechny stránky člověka vysíleného prací a životním stylem.
3. *Samospráva za vedení dospělých* – každý řádný člen má právo mluvit do společných záležitostí, a to i dítě.
4. *Kouzlo táborového ohně* – oheň je považován za ústřední bod každého táboření pro jeho statisíciletou historii, kouzlo a prastarou posvátnost spočívající v těch nejprostších symbolech (teplo, světlo, shromáždění aj.).
5. *Výchovné prostředky v duchu lesní moudrosti* – nejdůležitějším cílem není učenost, ale mužnost, rozvoj kladných stránek osobnosti a tělesné zdatnosti.
6. *Pocty podle stanovených měřítek* – soutěže a mistrovství nemají za cíl porazit ostatní účastníky, ale povznést sami sebe, protivníkem je čas a prostor.
7. *Osobní vyznamenání za osobní výkony* – plnění standardních úkolů je podporováno a motivováno osobními vyznamenáními.
8. *Ideální hrdina* – většina dětí vidí svůj vzor více v indiánovi než např. v Tolstém nebo Darwinovi, stejně tak děti nezajímá, co si myslí farář či učitel, ale jeho parta.
9. *Malebnost ve všem* – malebnost působí na podvědomé složky každé osobnosti, proto se pracuje s pestrými barvami na krojích i symbolech, dodržují se krásné obřady, tance a zpěv.¹²⁵

Vedle devíti hlavních zásad stálo ve Svitku březové kůry i sedm tajemství lesní moudrosti odhalující využití přírodních zdrojů k načerpání sil jak duševních, tak i fyzických (oheň, slunce, noc, hvězdy, noční bdění, potrava). Hlavní dominantu prostupující celou organizací tvořil čtyřnásobný zákon: „Z velkého ústředního ohně se rozbíhají čtyři cesty – cesta těla, cesta mysli, cesta ducha a cesty služby. Všichni lidé, kteří chtějí být skutečnými lidmi, musí jít po těchto čtyřech cestách. Každá z nich vede ke světlu, malému ohníčku, který zapalujeme z velkého ústředního ohně. Tato světla jsou krása, pravda, síla a láska.

¹²⁵ SETON, E. T. *Knihy lesní moudrosti*. vyd. druhé. M. ZAPLETAL. Praha: Olympia, 1991, s. 144-146.

*Z těchto čtyř světél vychází dvanáct zákonů lesní moudrosti – a to je tajemství čtyřnásobného ohně.*¹²⁶

Výklad čtyřnásobného ohně existoval ve více či méně obsáhlých variantách, které však vždy vystihovaly podstatu dvanácti zákonů, podle kterých se každý správný woodcrafter choval. Pouze náčelník mohl odříkat při zapalování ohňů zkrácenou verzi: „*Bud' čistý, silný a vždy ochraňuj přírodu. Mluv pravdu, bud' pokorný, hraj čistě podle pravidel. Bud' odvážný, mlčenlivý a poslouchej. Bud' laskavý, ochotně pomáhej, žij radostně.*“¹²⁷

Důležitou roli v Setonově výchovné strategii hrál systém hodnocení a odměn při plnění různých úkolů a disciplín. „*Seton nikdy nezavedl kolektivní sporty, při nichž by jedna skupina zvítězila nad druhou. Chlapci měli možnost získávat osobní pocty neboli coups*¹²⁸, jejichž symbolem bylo orlí pero. Každý, kdo prokázal zvláštní schopnosti v atletických výkonech, ovládání kanoje, plavání, běhání nebo ve znalostech přírody či lesních dovednostech – lukostřelbě, stopování a vyrábění předmětů – byl oceněn coupem.“¹²⁹ Orlí pera nepředstavovala cenu, kterou dotyčný získal, ale byla důkazem cesty, kam až došel a co vykonal.

Setonův specifický přístup k výchově dokázal motivovat vznik dalších organizací a hnutí nejen v USA, Kanadě, ale i ve Velké Británii a dalších evropských zemích. Mnohé z nich jeho principy napodobovaly, ale vždy se lišily v bezprostředních cílech a výsledcích. V Anglii, pod vlivem sira Roberta Baden-Powella, se formuje nový směr skautingu, který měl z počátku k woodcrafterským ideálům blízko, ale bohužel ne k jejich cílům.¹³⁰ „*U Setona a jeho woodcraftu je to ideál lidství, u Powella převažuje „vyšší zájem“ o budoucnost impéria.*“¹³¹ Vojenská výchova rozhodně nezapadala do Setonovy edukační strategie, a jak sám říkával „*[...] že ta nejdůležitější věc, o kterou nám jde, jsou ideály mladých lidí, a že proto naše zálesácká činnost je jen prostředek k výchově ušlechtilého charakteru. Člověk s takovou výchovou a tělesně zdatný bude pracovat jako prodavač bot nebo voják nebo státník podle svého nadání a potřeb země.*“¹³²

¹²⁶ SETON, E. T. *Kniha lesní moudrosti*. vyd. druhé. M. ZAPLETAL. Praha: Olympia, 1991, s. 154.

¹²⁷ SETON, E. T. *Kniha lesní moudrosti*. vyd. druhé. M. ZAPLETAL. Praha: Olympia, 1991, s. 164.

¹²⁸ coup = skvělý nebo povedený čin, skutek

¹²⁹ ANDERSON, H. A. *Ernest Thompson Seton a mizející Západ*. M. KUPKA. Praha: Václav Vávra, 2012, s. 164.

¹³⁰ RAŠKA, V. *Ernest Thompson Seton: bibliografie, životopisy, překlady*. 3. dopl. a oprav. vyd. Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka, 2014, s. 37.

¹³¹ RAŠKA, V. *Ernest Thompson Seton: bibliografie, životopisy, překlady*. 3. dopl. a oprav. vyd. Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka, 2014, s. 66.

¹³² SETON, E. T. *Kniha lesní moudrosti*. vyd. druhé. M. ZAPLETAL. Praha: Olympia, 1991, s. 151-152.

I když síly s anglickým skautingem nespojil, nějaký čas stál v čele výboru skautských amerických organizací v naději, že obě hnutí s podobnými cíli sjednotí. Záhy si však uvědomil rozdíly mezi používanými metodami a z funkce ve výboru odstoupil. Svou činnost začal soustředit na sjednocení všech kmenů woodcraftu a výsledkem se o dva roky později stala The Woodcraft League of America – Americká liga lesní moudrosti, která byla daleko lépe organizovaná.¹³³

Seton intenzivně rozvíjel své původní myšlenky, prohluboval a zkvalitňoval ideové a výchovné základy hnutí, přinášel nové podněty pro činnost všech osob bez rozdílu věku a pohlaví a především zdůrazňoval svá tři známa pravidla při provozování her. „*1. zábava by se měla vytvářet a nikoliv kupovat za peníze; 2. zábava by měla být mravná a umírněná; 3. nejlepší zábava by se měla odehrávat v říši imaginace. Seton se tak snažil vytvořit životaschopnou alternativu k militantním organizacím skautů a skautek.*“¹³⁴

Seton byl proslulý svou neutuchající pílí a na svých cestách za poznáváním krajin, kultur a živočišné říše neopomíjel realizovat mnoho propagačních přednášek, a to jak ve směru k lize, tak k potřebě zavést účinnější opatření na ochranu indiánů a přírody. „*Paradoxně to byl právě Setonův unikátní systém výchovy přírodou, který se nakonec ukázal býti slabinou hnutí.*“¹³⁵

Ačkoli se i nadále organizace rozrůstala, v porovnání se skauty zůstala malou. Skautské instituce mnohem pružněji reagovaly na potřeby městské mládeže, která již netoužila tábořit v primitivním indiánském stylu, a i když čerpaly ze Setonových předloh širokou inspiraci, nikdy jeho systém nepřebíraly beze zbytku. „*Udivující je jeho umanutá neochota vidět příčiny úpadku woodcraftské ligy ještě za jeho života a neschopnost přijmout změny, které by jí daly šanci stát se vlivnou organizací.*“¹³⁶

Platnost Setonova přístupu potvrzují i slova člena prvotní organizace Woodcraft Indians W. H. Carra, který k němu choval vekou úctu, ale nebál se nazvat i jasná fakta pravými jmény. Bral ho jako egoistu s nespornými zásluhami spojenými se vznikem hnutí, které však muselo „*[...] být vždy představením jen jediného muže – Setona*“.¹³⁷

Seton začal stále více upínat svou mysl k západu, kde ještě podstatnou část společnosti tvořili indiáni a kde byli lidé jeho ideám více nakloněni. V průběhu 20. a 30. let je však

¹³³ RAŠKA, V. *Ernest Thompson Seton: bibliografie, životopisy, překlady*. 3. dopl. a oprav. vyd. Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka, 2014, s. 67.

¹³⁴ ANDERSON, H. A. *Ernest Thompson Seton a mizející Západ*. M. KUPKA. Praha: Václav Vávra, 2012, s. 218.

¹³⁵ ANDERSON, H. A. *Ernest Thompson Seton a mizející Západ*. M. KUPKA. Praha: Václav Vávra, 2012, s. 242.

¹³⁶ ANDERSON, H. A. *Ernest Thompson Seton a mizející Západ*. M. KUPKA. Praha: Václav Vávra, 2012, s. 12.

¹³⁷ ANDERSON, H. A. *Ernest Thompson Seton a mizející Západ*. M. KUPKA. Praha: Václav Vávra, 2012, s. 288.

i Divoký západ poznamenán společenským vývojem soudové Ameriky, která se z kolonie přetváří na velké impérium. Západní kultury nenávratně mizí a vzniká úplně jiná společenská krajina. Následovalo období druhé světové války a v letech, kdy konečně válečné strasti končí, zdecimovaná společnost zcela odvrací pozornost od vztahu člověka a přírody. Jediným přáním lidstva zůstává návrat k obyčejnému způsobu života.¹³⁸

*„Seton odešel na konci války z tohoto světa téměř symbolicky – s odchodem éry, kterou válka definitivně uzavřela. Jako když z jeviště odejde po skončení velkého dramatu herec, aby se za ním a za kulisami navždy zavřela opona.“*¹³⁹

2.2 Historie a současnost woodcraftu v českých zemích

Přestože hnutí vycházelo ze severoamerických podmínek, rozšířilo se nedlouho po svém vzniku i do Evropy. Do českých zemí se woodcraft dostává asi o deset let později souběžně se skautingem a jejich počátky se do určité míry prolínají. O rok později dochází k názorové diferenciaci a někteří jednotlivci cítí rozdíly mezi Setonovým a Baden-Powellovým edukačním přístupem. Následuje období překotných změn, utřídování vývojových, ideových a názorových priorit, aby v 30. letech pod vedením profesora M. Seiferta mohlo dojít ke sloučení všech odnoží woodcraftu a vzniknout organizace s názvem „The Woodcraft League of Czechoslovakia“ – Československá liga lesní moudrosti, která vycházela z principů Setonova hnutí. Bohužel druhá světová válka omezila činnost československých woodcrafterů pouze na práci samostatných kmenů, někteří se zapojovali do odbojových činností a povětšinou za to zaplatili životem. Po válce následuje až do 90. let období temna, kdy až na krátké časové přetržky totalitní režim a politické poměry v českých zemích aktivity hnutí zcela zastavily. Woodcraft však přežívá dál v ilegalitě a hlavně v duších všech věrných. V historickém sledu událostí v roce 1989 přichází toužebně očekávaný komunistický pád, totalitní systém se hroutí a duch woodcraftu může opět volně dýchat, tentokrát v organizaci ryze české The Woodcraft League – Liga lesní moudrosti.¹⁴⁰

V současné době je Liga lesní moudrosti dobrovolné, zájmové a nezávislé sdružení občanů přístupné všem lidem bez rozdílu věku, vyznání, rasy a pohlaví, dětem, mládeži i dospělým se zájmem o woodcraft neboli lesní moudrost. Podíváme-li se na to, jak se Liga lesní moudrosti prezentuje a čím se zabývá, lze konstatovat, že primární důraz klade na

¹³⁸ ANDERSON, H. A. *Ernest Thompson Seton a mizející Západ*. M. KUPKA. Praha: Václav Vávra, 2012, s. 10, 289.

¹³⁹ ANDERSON, H. A. *Ernest Thompson Seton a mizející Západ*. M. KUPKA. Praha: Václav Vávra, 2012, s. 10.

¹⁴⁰ KUPKA, M., F. KOŽÍŠEK, V. VALOVIČ a M. VAVRDA. *Woodcraft*. Praha: Liga lesní moudrosti, 1991, s. 25-27.

výchovu. Tento fakt lze doložit nejen z aktivní činnosti, ale také z jejích stanov: „*LLM sdružuje stoupence hnutí woodcraft za účelem výchovy dětí, mládeže i dospělých přírodou a životem k vysoké úrovni lidství, a to ke Kráse, Pravdě, Síle a Lásce, tak jak jsou popsány v dílech Ernesta Thompsona Setona a jeho českého následovníka Miloše Seiferta.*“¹⁴¹

Woodcraft jakožto výchovné hnutí a životní cesta členů Ligy lesní moudrosti má snahu o komplexní rozvoj člověka – všestrannost, která vede k uvědomění si důležitých lidských hodnot a ke vzdělávání. Výsledkem je pak člověk trpělivý, tolerantní, laskavý a ohleduplný, s úctou ke svému okolí, tudíž i přírodě, který si je vědom, že není nutné vždy brát, ale bere-li, musí i dávat.¹⁴²

Činnost organizace, která evidovala v roce 2012¹⁴³ necelých 1 100 členů, koordinuje náčelnictvo se sídlem v Praze. Těžiště činností se praktikuje převážně prostřednictvím jednotlivých článků – kmenů, které působí ve čtrnácti krajích České republiky. Kmeny nepřetržitě připravují a organizují volnočasové aktivity pro děti, mládež i dospělé, většinou formou pravidelných schůzek, jednodenních i vícedenních výprav se sportovním, poznávacím, ekologickým, kulturním i společenským zaměřením. Velmi významnou roli hraje v plánu činností putování a táboření, které se provozuje po celý rok, z něhož letní se považuje za nejvýznamnější a též nejoblíbenější.¹⁴⁴

Podstata programu Ligy lesní moudrosti tkví ve specifickém výchovném systému, který funguje na základě principu plnění různorodých zkoušek, tzv. činů, které pomáhají jedinci k všestrannému rozvoji, ke zdravému životnímu stylu, k získání vědomostí, rukodělných dovedností, ale i k získání vztahu ke spolupráci se svým okolím. Jejich přesný popis můžeme nalézt v publikaci Svitek březové kůry a pro potřeby předškolních dětí v Zápisníku korálkových činů.

V celkovém harmonogramu činností je vždy zahrnut plán aktivit pro všechny tři lóže, které kmen povětšinou tvoří. Malá lóže představuje děti od 6 do 15 let, lóže skřítků myslí na členy ligy, kteří mají v současné době malé děti, a velká lóže sestává z mladých lidí přibližně od 15 let a dospělých. Tímto velmi zřetelně naplňují odkaz E. T. Setona, že woodcraft je pro každého člověka od 4 do 94 let.

¹⁴¹ Stanovy Ligy lesní moudrosti. *Liga lesní moudrosti: Co je LLM* [online]. [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: http://www.woodcraft.cz/index.php?right=cojellm_stanovy&lan=cs

¹⁴² Liga lesní moudrosti a environmentální výchova. SPÁLENÝ, P. *Yucikala.net: Ke stažení* [online]. [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: http://www.yucikala.net/download/LLM_a_environmentalismus.pdf

¹⁴³ Výroční zpráva z roku 2013, která uvádí aktuální počet členů, nebyla v době zpracování bakalářské práce k dispozici, proto i ostatní informace budou čerpány z výroční zprávy z roku 2012.

¹⁴⁴ Výroční zpráva 2012. *Liga lesní moudrosti: Co je LLM: Dokumenty* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.woodcraft.cz/download/cojellm/vyrocní_zprava_2012.pdf

Kaleidoskop aktivit se projevuje ve všech směrech činností každého člena. Výsledkem je pořádání akcí celoligových, kmenových, s ostatními organizacemi, nadacemi a jinými institucemi. Nemalou pozornost věnují programům pro neorganizované děti a mládež, kde prezentují vlastní činnost a jejich společenský význam v oblasti výchovy ve společnosti. Nejvíce akcí se koná v režii jednotlivých kmenů. Pracují v méně početných skupinkách (maximálně 10 osob), které se mohou více zaměřit na individuální rozvoj každého člena.¹⁴⁵

Rozmanitost aktivit Ligy lesní moudrosti lze uvést v různých příkladech. Např. v čase konání celoligového letního táboreni na Kosím potoce bylo jedním z bodů programu slavnostní odhalení křesťanského kříže na faře v Michalových Horách, jež byl sanován restaurátorem z řad woodcrafterů, samozřejmě za vydatné pomoci jiných osob a institucí.¹⁴⁶

Za další významnou událost můžeme považovat zapojení Ligy lesní moudrosti do Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost. Díky projektu podanému společně s organizacemi A-TOM, YMCA a hnutím DUHA Činy mluví aneb Cesta k odpovědnosti – odpovědnost za sebe sama i za druhé skrze prostředí neformální výchovy proběhlo a proběhne v letech 2012–2014 vydání tří výchovných publikací pro potřeby woodcraftu a vytvoření nové webové stránky určené veřejnosti, jejíž součástí bude mimo jiné i on-line hra Stoupání na horu.¹⁴⁷

Z méně globálních akcí pak uvedeme spolupráci mezi woodcrafterským kmenem Strážci pokladů a skautským oddílem, který umožnil v rámci letního tábora experimentálně umístit několik malých členů z lóže skřítků. „[...] cílem projektu bylo vybudování dalších vazeb se spřáteleným střediskem, možnost srovnání různých způsobů mimoškolních aktivit apod., včetně prezentace woodcraftu členům Junáka.“¹⁴⁸

O dalších akcích, činnostech a vzájemné spolupráci napříč celým spektrem všech institucí se lze dočíst z ostatních výročních zpráv kmenů, které jsou zveřejněny na oficiálních internetových stránkách Ligy lesní moudrosti. Rozhodně nemůžeme v souvislosti s ligou mluvit o nečinnosti nebo pasivitě k řešení problematických otázek soudobé civilizace, tak jak se domnívá V. Lemberk: „*A sice: chce vůbec současná Liga lesní moudrosti řešit*

¹⁴⁵ Výroční zpráva 2012. *Liga lesní moudrosti: Co je LLM: Dokumenty* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.woodcraft.cz/download/cojellm/vyrocní_zprava_2012.pdf

¹⁴⁶ Výroční zpráva 2012. *Liga lesní moudrosti: Co je LLM: Dokumenty* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.woodcraft.cz/download/cojellm/vyrocní_zprava_2012.pdf

¹⁴⁷ Výroční zpráva 2012. *Liga lesní moudrosti: Co je LLM: Dokumenty* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.woodcraft.cz/download/cojellm/vyrocní_zprava_2012.pdf

¹⁴⁸ Výroční zpráva o činnosti kmene LLM Strážci pokladů za rok 2012. *Liga lesní moudrosti: Co je LLM: výročky kmenů* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.woodcraft.cz/download/cojellm/vz_kmenu/2012/405.pdf

*problémy současné civilizace? Nebo je to spíše útěk z reality do jakéhosi vysněného světa rituálů, romantiky, malebnosti ... [...].*¹⁴⁹ V tomto případě více než v kterémkoli jiném platí, že sto lidí má sto názorů a též výkladů ke stejné věci, a to ještě za předpokladu, že ji řádně s ostatními okolnostmi prostuduje a porovná.

Po vyhodnocení bližších informací o Lize lesní moudrosti nelze výše uvedené tvrdit. Její podíl na aktivním přístupu ke snaze změnit svět je nezpochybnitelný. Spočívá ve výchově nových generací vedených k citlivému a ohleduplnému postoji vůči svému okolí, ale i celému světu. Woodcraft chce zabránit tomu, aby v tomto bezohledném, ziskuchtivém a anonymním duchu byly vychovány naše děti. Také je nutné připomenout, že z pohledu Setonova odkazu právě imaginace byla jednou ze tří podmínek dobré zábavy vedoucí k obnovení těla i duše.

2.3 Dílčí závěr

Pokrokové myšlenky a názory na sklonku 19. století reagují na potřebu neodkladně změnit současný postoj a nahlížení člověka na svět. Konzumní způsob života lidí, na úkor matky země, vedl k revolučním myšlenkám i v oblasti výchovy. Počátkem 20. století vzniká výchovný směr zvaný woodcraft, který pronikl díky svému zakladateli E. T. Setonovi, originálnímu reformátorovi, malíři, přírodovědci a spisovateli, do celého světa. Seton dokázal převést zájem mládeže i dospělých k přírodě. Bohatým systémem činností a životem v ní vedl člověka k novému chápání smyslu existence, sebeovládání a rozvoji všech duševních i fyzických sil a v neposlední řadě k vědomí povinnosti ke společnosti. Jeho systém výchovy dal vzniknout dalším organizacím se stejným či podobným zaměřením. I přes všechny vývojové a společenské změny se dokázala myšlenka woodcraftu zachovat až do současnosti.

V českých zemích museli příznivci hnutí čelit nepříznivému vývoji v době druhé světové války a potlačování činnosti za totalitního režimu, aby na počátku 90. let 20. století mohli vstát a opět se legálně hlásit k odkazu jim tak drahému. A tak i ze současné aktivní činnosti Ligy lesní moudrosti na území České republiky je patrná láska k dědictví, které zde E. T. Seton ponechal dalším generacím.

¹⁴⁹ České "Hnutí lesní moudrosti" dnes. LEMBERK, V. Stopy: další publikace [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://lembek.vcm.cz/publikace/woodcraft1.htm>

3 SKAUTING

Druhým a nezastupitelným směrem v revoluci výchovy mládeže se od konce 19. století stal skauting. V počátcích slovo skauting nevyjadřovalo organizaci, ale spíše postoj, směr nebo hnutí, které zastupovali Setonovi přirození a nespoutaní indiáni, ale též Baden-Powellovi upravení, organizovaní a disciplinovaní skauti. Tento náhled samozřejmě trval pouze do chvíle, než proběhlo názorové vyhranění na metody výchovy a následovalo konečné rozdělení a utvoření dvou samostatných organizací. „*Těžko posouditi, kdo má o které odvětví skautingu větší zásluhy, zda Seton, či Baden-Powell. Jisto jest, že ona romantičnost, poetičnost a láska k přírodě jsou především zásluhou Setonovou, kdežto pořádek, kázeň, organisace jsou zase dílem Powellovým – obou výborných psychologů a paedagogů.*“¹⁵⁰

Zajímavé pojednání nabízí samotný výklad pojmu či slova skaut, skauting, ať v užším či širším pojetí. Strohé, ale rychlé vysvětlení poskytuje slovník cizích slov, který k odpovídajícímu významu skauting uvádí: „*sportovně-výchovné hnutí zdůrazňující vztah k přírodě.*“¹⁵¹

Junák – svaz skautů a skautek České republiky se vyslovuje v odpovědi na otázku co je skauting následovně: „*to jsou kamarádi, přátelé a společenství lidí, kteří sdílejí podobné hodnoty – hrát fěr, spolupracovat s ostatními, být ohleduplný k okolnímu prostředí a mít vztah k přírodě.*“¹⁵²

Pokud bychom chtěli rozšířit obzor výkladu a vyzvednout prvky romantiky, možno říci, že skauting, „*je dobrodružná plavba po rozbouřeném moři, nikdy nekončící cesta na vrchol hory, sjíždění peřejí horské bystřiny. Je to putování za sluncem, prodírání se džunglí, zdolávání horských průsmyků. Je to cesta těch, kteří chtějí zlepšit svět. Cesta snilků, kteří se vydali za svým snem. Cesta, která nikdy nekončí, ale vždy znovu začíná. Cesta, ze které je lehké odbočit, ale na kterou se vrátit stojí mnoho úsilí. Cesta, na které je lehké klopýtnout, ale těžké znovu vstát. Cesta rytířů, kteří znovu a znovu zabíjejí nesmrtelného draka. Cesta plná překážek, ale také krásných chvil. Cesta nabízející výhled na ranní svítání.*“¹⁵³

¹⁵⁰ SVOJSÍK, A. B. *Základy junáctví*. 3. nezměněné vyd. Praha: Merkur, 1991, s. 22.

¹⁵¹ Skauting. *ABZ slovník cizích slov* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=skauting

¹⁵² Co je skauting. *Skauting: o skautingu* [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu>

¹⁵³ Slepenc 8 Příručka pro čekatelské zkoušky: Co je to skauting. HEJHAL, M. [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: http://kel.jikos.cz/tjyatr/Slepenc-8_web.pdf

„Skauting je skvělá hra, když do ní vkládáme všechnu svou sílu a chápeme se ji správně a s opravdovým nadšením.“¹⁵⁴

Anglický překlad slova scout označuje průzkumníka, pátrače a rozvědčíka, který se historicky nejvíce váže se vznikem Baden-Powellovy myšlenky o výchově mládeže. Baden-Powellův chlapec však neměl představovat vojáka, „[...] nýbrž v přeneseném smyslu znamenajícím hocha, jenž chce vše zvědět – všezvěd.“¹⁵⁵

3.1 Skauting očima Roberta Baden-Powella

Robert Stephenson Smyth Baden-Powell se narodil v Londýně jako jedno ze sedmi dětí, v rodině, jež patřila k elitní vrstvě obyvatel žijící na území Anglie. Jeho otec, člen Královské společnosti, profesor teologie a geometrie, byl zastáncem pokrokového myšlení ve výchově a mimo jiné požadoval povinnou školní docházku pro představitele všech společenských vrstev. Od raného dětství projevoval Baden-Powell velký zájem o přírodu a v pěti letech podnikal výpravné akce do londýnského Hyde Parku. Mapoval terén, kreslil a zaznamenával všechny přírodní úkazy včetně fauny a flóry, zvláštní potěšení mu činilo poznávat stopy zvířete a pozorovat ji z tajného úkrytu.¹⁵⁶

Touha po poznání ho však vedla dále a zhruba o rok později uskutečnil první dobrodružnou výpravu do městských čtvrtí londýnských slumů. Poměry tamního obyvatelstva za dob viktoriánské éry byly velmi neutěšené, život tu představoval povětšinou hlad, nemoc a smrt. Za krátký čas i tady dokázal Baden-Powell v roli reportéra zlokalizovat celou oblast a nasát vše z atmosféry chudinského života. Získané poznatky ponechaly v duši osmiletého chlapce tak hluboký dojem, že vymyslel zákon pro dobu, až bude starší, který obsahoval příslib odstranění nerovností mezi chudým a bohatým lidem za pomoci Boha, ale hlavně snahou celé společnosti.¹⁵⁷ „Velké cíle. Nedosáhl jich. Přispěl však rozhodující měrou k tomu, že se člověk o mnoho let později mohl k těmto cílům přiblížit. [...] jeho výchovná metoda vtrhla jako vichřice do zaprášené pedagogiky tehdejší doby.“¹⁵⁸ Za několik desítek let vytvořil Baden-Powell pro své skauty určitý druh uniformy – stejnokroje, který znemožňoval poznat původ chlapce dle oblečení.

¹⁵⁴ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 118.

¹⁵⁵ SVOJSÍK, A. B. *Základy junáctví*. 3. nezměněné vyd. Praha: Merkur, 1991, s. 28.

¹⁵⁶ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 11, 15, 19.

¹⁵⁷ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 16-18.

¹⁵⁸ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 18.

O pár let později, když nastoupil na váženou školu v Charterhouse, rozvíjel více než školní znalosti svůj talent pro pozorování zvěře, orientační smysl v terénu a cit pro odhalování přírodních zákonitostí. Ideálním útočištěm se stal místní školní park, který svou neudržovanou image připomínal africkou buš a který samozřejmě s dnešním významem slova park neměl naprosto nic společného. Charterská škola díky svému pokrokovému řediteli měla jednu zvláštnost. Každému nováčkovi byl přidělen tzv. fagmaster neboli starší spolužák, který ho měl chránit, učit, jít mu vzorem a nést za něho odpovědnost. Tím sám byl vychováván ke smyslu pro povinnost a uvědomění si.¹⁵⁹

Baden-Powell tento pedagogický odkaz následně přenáší mezi skauty do pozdravu zvláštním znamením ruky symbolizujícím ochranu slabšího silnějším a vzájemnou pospolitost.

Následující období mělo zásadní vliv na utváření Baden-Powellových myšlenek směřujících k založení výchovného hnutí pro mládež. Byť se mu válka ošklivila, nastoupil v devatenácti letech na vojenskou akademii, aby mohl cestovat do cizích krajů, poznávat nové národy, jejich kulturu a přírodu. Jeho první cesta směřovala za vojenským plukem do Indie, kde získal řadu cenných zkušeností od domorodců o pohybu a čtení v džungli. Vždy se aktivně zajímal o dění kolem sebe. Vymýšlel nejrůznější večerní programy, a proto není divu, že se stal vítaným společníkem důstojnických dětí žijících v kasárnách a později i samotných vojáků a domorodců.¹⁶⁰

Svou veselou myslí, uměním zaujmout, vyprávět a kreslit, hrát na harmoniku i zinscenovat divadelní přestavení dokázal spojit důstojnické a domorodé děti ke společným hrám a oslavám. Zjistil, že „*mladí lidé si navzájem rozuměli lépe než dospělí! Pro mládež nebylo problémem překonat rozdíly ve víře, tradicích, světovém názoru a životních zvyklostech!*“¹⁶¹

Idea míru plynoucí ze vzájemného pochopení a tolerance mezi zástupci všech ras, vyznání a kultur ho provázela i při následujících cestách po celém světě. Již nikdy nepřestal přemýšlet o tom, jak zabránit věčným válkám a krveprolití. Neustále hloubal o vhodných metodách výchovy mládeže, která by zajistila věčný mír.

¹⁵⁹ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 27-29.

¹⁶⁰ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 29.

¹⁶¹ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 45.

Baden-Powell nevyňikal pouze ve volnočasových aktivitách. Prosadil se i jako profesionální voják a elitní důstojník. Jeho nové vojenské výcvikové metody se při manévrech vždy osvědčily a byly zaváděny plošně v rámci všech anglických vojenských kolonií. Mimořádný ohlas měl výcvikový systém malých skupin (6 až 8 mužů), které operovaly samostatně. Iniciativa, vlastní uvážení a odpovědnost byla kladena na každého rekruť zvláště, ten byl spoluodpovědný za celou hlídku a její výkon. Činnost jedince tak nemohla zaniknout v anonymním davu větších vojenských formací.¹⁶²

„Systém malých skupin, poprvé zavedený Baden-Powellem, je dnes pedagogickým základem skautingu: je to metoda výchovy mládeže, kterou pedagogové a psychologové považují za vzorovou i úspěšnou a doporučili ji k následování.“¹⁶³

Baden-Powell mnoho zkušeností z vlastního vojenského působení v pozměněné či nové podobě vložil do základů skautingu. V dalších letech zajistil angažované veřejnosti téma k diskuzím a polemikám o protikladech militarizmu a skautingu, a zda metoda vojenského výcviku je vhodným nástrojem k výchově mládeže, či nikoli. V jeho myšlenkách a metodách však *„se skautingem není spojena žádná militaristická výchova. Ale mírový skauting zahrnuje vlastnosti hraničáře v koloniích: vynalézavost, sebedůvěra a mnohé jiné vlastnosti, které ze skauta dělají muže mezi muži.“¹⁶⁴*

Nemalé zásluhy měl Baden-Powell na rozvoji speciálního výcviku mužů určených pro výzvědnou činnost, které popsal v rukopise Zpravodajská služba a výzvědné umění a dále ji rozvinul o několik let později v knize Rukověť skautingu. Odtud tedy název „skaut“ v pravém slova smyslu – průzkumník. *„Na tomto místě je nutno říci, že skauti pozdějšího hnutí mládeže nemají přirozeně s vojenskou výzvědnou službou co dělat, že však při „mírovém skautingu“ mladých lidí jsou probouzeny tytéž schopnosti i nadání, které chtěl Baden-Powell probudit u oddílu svých vyzvědačů [...].“¹⁶⁵*

Pluk, u něhož Baden-Powell sloužil, čas od času měnil působiště. A tak poznal nejen Indii, ale i Afganistán a Afriku. Pokaždé velmi důkladně zužitkoval nabitě zkušenosti od domorodých kmenů a nakonec se stal vyhledávaným odborníkem a stratégem známým nejen v Anglii, ale i mezi původním obyvatelstvem jižní Afriky. Ve chvíli, kdy v Africe

¹⁶² HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 48-50.

¹⁶³ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 49.

¹⁶⁴ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 50.

¹⁶⁵ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 61.

vypukla válka s Búry, dokázal díky svým schopnostem město Mafeking i přes značnou přesilu protivníků ubránit, a zajistit si tak post národního hrdiny. Vítězství v Mafekingu však byla důležitá i z jiného úhlu pohledu. Baden-Powell pod vlivem událostí zkusil v době obléhání využít systémem malých skupin mladé chlapce, kteří se při plnění zadaných úkolů a projevené důvěře, bez ohledu na nebezpečnost, osvědčili a vykazovali stejnou úroveň odpovědnosti a píle jako dospělí muži.¹⁶⁶

Právě nezapomenutelná zkušenost s chlapci z Mafekingu spustila u Baden-Powella lavinu nápadů a konkrétních myšlenek „[...] že skauting může být klíčem k nové výchovné metodě. Mnohé je třeba změnit [...] je to klíč k tomu, jak zaujmout mládež. Tisíce a statisíce mladých lidí! Klíč k velkému hnutí mládeže, usilující o mír. Bude to druh bratrství bez rozdílu původu, rasy a vyznání, bohatství a chudoby.“¹⁶⁷

Přesné plány, nápady a vize uchovával pro dalších pár let pouze v hlavě, aby po čase válek a ukončení vojenské kariéry mohl realizovat to, po čem celá léta toužil – vychovávat mládež k míru. Konečně mohl zpracovat do skutečné podoby příručku pro chlapce (Scouting for Boys), jak zajímavě a smysluplně trávit volný čas v přírodě, kterou ihned odzkoušel a doplnil praktickým poznáním z prvního tábora skautů na ostrově Brownsea.¹⁶⁸

Baden-Powell věděl přesně, co chce. „*Skautské hnutí musí být dobrovolné, nepolitické výchovné hnutí pro mládež, otevřené všem bez rozdílu původu, rasy a náboženského vyznání. Účelem skautského hnutí má být přispění k rozvoji mladých lidí, aby mohli využít všech svých tělesných, intelektuálních, sociálních a duševních schopností jako osobnosti, jako zodpovědní občané a jako členové svých místních, národních a mezinárodních společností.*“¹⁶⁹

Hnutí mládeže mělo fungovat na třech základních principech:

„*První princip: povinnost vůči Bohu, tedy setrvání na duchovních základech náboženské víry a věrnost církvi, k níž skaut patří.*

„*Druhý princip: povinnost vůči bližním. Pod tím se rozumí věrnost vůči vlastní zemi, snaha o národní a mezinárodní mír a porozumění národů.*

¹⁶⁶ ŠANTORA, R., V. NOSEK, S. JANOV a V. DOSTÁL. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Mladá fronta, 2012, s. 29.

¹⁶⁷ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 113.

¹⁶⁸ ŠANTORA, R., V. NOSEK, S. JANOV a V. DOSTÁL. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Mladá fronta, 2012, s. 29.

¹⁶⁹ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 113.

Třetí princip: povinnost k sobě samému; odpovědnost za kladný rozvoj vlastní osobnosti. ¹⁷⁰

Baden-Powell vytýčil čtyřbodovou metodu vlastního sebevzdělání, která obsahovala následující cíle:

1. *„Skaut skládá slib, že bude žít podle skautského hesla a skautských zákonů.*
2. *Skaut se učí činností. Anglický výraz „learning by doing“, poprvé použitý Baden-Powellem, se překládá jako „učení činností nebo zkušeností“ a považuje se dnes za odborný pedagogický výraz.*
3. *Skaut je členem malé skupiny, v níž se nejlépe rozvíjí samostatnost, charakterová pevnost, vědomí odpovědnosti a spolehlivosti, a mimo to i připravenost ke spolupráci a vedení.*
4. *Skautovi se nabízí moderní a zajímavý program rozmanitých činností: hry, sportovní soutěže, smysluplné dovednosti, služba obecnému blahu atd. Tento program se má vyvíjet v úzkém spojení s přírodou a okolním světem (totožné s programem Setonových indiánů).*

Toto jsou všeobecné záměry, které si Baden-Powell stanovil a kterých, a to zde musí být řečeno, také sám dosáhl. Tyto i dnes odpovídají oficiální definici skautingu. ¹⁷¹

Výchovné metody a cíle obohatil pestrou škálou zajímavých a přitažlivých prvků, které u mladých chlapců vzbuzovaly pocit sounáležitosti – skautský stejnokroj, znak, heslo, zákon, pozdrav, signál a v neposlední řadě skautský slib, jehož složením se člověk skautem stává a v jeho znění jsou vyjádřeny základní ideje a principy skautingu:

„Slibuji na svou čest, že chci konat to nejlepší, abych plnil své povinnosti vůči Bohu a vlasti, pomáhal svým bližním v každé době a byl poslušen skautských zákonů.“ ¹⁷²

Přestože se přesné znění slibu organizace od organizace lišilo, všechny formulace vycházely z původní verze navržené Baden-Powellem.

Díky příručce a přednáškám, jimiž Baden-Powell skauting uváděl ve všeobecnou známost, se skautské hnutí šířilo obrovskou měrou po Anglii, odtud do kolonií a následně do celého světa. Za své zásluhy a významné úspěchy doma i ve světě obdržel od anglického krále,

¹⁷⁰ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella.* A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 113.

¹⁷¹ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella.* A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 113-114.

¹⁷² HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella.* A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 115.

který se později stal patronem skautů, vysoké vyznamenání – byl mu udělen šlechtický titul.¹⁷³

Ukázalo se, že ohlas skautingu plně propukl v mnoha zemích naší planety a z denní korespondence mohl Baden-Powell číst o zakládání nových skautských oddílů na celém světě od africké buše až po velkoměsta Ameriky a Evropy. „*Přenášením na půdu cizí nezměnil valně skauting své tvárnosti. Cíle a prostředky zůstaly téměř nezměněny, jen forma provádění a duch organizací je různý. Kdežto Němci, Rusové a Poláci položili důraz na formy vojenské, v Americe uplatňuje se větší měrou moment náboženský, život v přírodě atd., vždy dle toho, kdo o hnutí pečují.*“¹⁷⁴ Proto se rozhodl absolvovat velkou cestu kolem světa, aby své skauty podpořil osobně. Vzájemné porozumění a tolerance národů pak prohluboval každé čtyři roky na tzv. Jamboree – světovém srazu skautů.¹⁷⁵

Období první a druhé světové války bylo pro Baden-Powelloy ideje obzvlášť těžké. Přestože skaut je přítelem všech lidí a bratrem každého skauta, docházelo k tomu, čemu on se snažil předejít: „*[...] musel střílet skaut na skauta, bratr na bratra jen proto, že se politikové rozhodli pro válku.*“¹⁷⁶

I v letech, kdy propukla druhá světová válka a on se začal postupně stahovat z aktivní činnosti do své druhé vlasti v Africe nedaleko Nyeri v Keni, nezapomněl skauty vždy podporovat svými dopisy. Vyzýval je, aby bezprostředně po skončení války usilovali o sbratření všech národů a opět byli věrni skautskému slibu. Dva roky po válce se uskutečnilo šesté Jamboree, kterého se Baden-Powell již nedožil. O to více však bylo důkazem síly ducha dědictví, jež nám všem na tomto světě zanechal. Jeho náhrobní kámen je zdoben kruhem s tečkou uvnitř. Tajné znamení, jemuž mohou rozumět pouze skauti: „*Splnil jsem svůj úkol a odešel jsem domů.*“¹⁷⁷

3.2 Historie a současnost skautingu v českých zemích

O skautingu, který vítězně táhl Evropou, se začaly objevovat zmínky i u nás. „*Zatímco v okolních zemích se skautingu chopili hlavně vojenští činitelé, pro český skauting je*

¹⁷³ ŠANTORA, R., V. NOSEK, S. JANOV a V. DOSTÁL. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Mladá fronta, 2012, s. 29.

¹⁷⁴ SVOJSÍK, A. B. *Základy junáctví*. 3. nezměněné vyd. Praha: Merkur, 1991, s. 30.

¹⁷⁵ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 125.

¹⁷⁶ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 128.

¹⁷⁷ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 131, 134.

*charakteristické, že u jeho kolébky stáli pedagogové.*¹⁷⁸

Nejvýznamnější z nich, Antonín Benjamin Svojsík, středoškolský učitel tělocviku, spojil své pedagogické zkušenosti s novými výchovnými metodami mládeže získanými na skautském táboře v Anglii a položil základy českého skautingu. I přes všechno pociťované nadšení si uvědomoval, že není možné přesně aplikovat anglickou verzi skautu do českých poměrů. Proto přizval odborníky z příslušných oblastí a společně s nimi, přibližně rok po návratu z Anglie, vydává knihu *Základy junáctví*, kde po vzoru Baden-Powella *Scouting for boys* předkládá svou českou představu o skautingu.¹⁷⁹

Skutečností však zůstává, že od svého vzniku nebyl český skauting jednomyslný. Vedle Svojsíkova Junáka zde bylo v období před vznikem Československé republiky několik dalších samostatně působících skautských spolků, ke kterým patřily např. Psohlavci a Děti Živěny. Svojsík je přesto považován za zakladatele a i dnes se k němu, v tomto duchu, hlásí všechny skautské organizace. Zlatá éra českého skautingu nastala ve 20. letech 20. století, kdy se několik samostatných skautských organizací, včetně Junáka, spojilo do Svazu junáků-skautů v čele s náčelníkem Svojsíkem. Před začátkem druhé světové války došlo pod tlakem nepříznivé politické situace a ve snaze čelit hitlerovskému fašistickému hnutí k zániku Svazu junáků-skautů a ke sloučení všech skautských organizací do spolku Junák. Stoupenci nacismu však pro organizaci postavenou na takovýchto myšlenkových základech neměli příliš velké pochopení.¹⁸⁰

„ [...] skauting vždycky vychovával k demokracii, lidskosti a svobodě, to jsou hodnoty, které potlačují všechny diktatury, jak pravicové, tak levicové.“¹⁸¹

Přes všechny nepřízně osudu však hnutí udržovalo živost své duše v ilegální a exilové činnosti. Zapojení Junáka do protinacistického odboje byla zaplácena tvrdou daní – 700 skautů, 700 lidských životů padlo za svobodu českého lidu.¹⁸²

Po ukončení druhé světové války byl zájem o skauting obrovský, během pár týdnů po osvobození se přihlásil trojnásobně větší počet zájemců, než měl Svaz skautů – skautek před válkou. Po pěti letech vzduchoprázdna byly děti a mládež lačný po kolektivních

¹⁷⁸ ŠANTORA, R., V. NOSEK, S. JANOV a V. DOSTÁL. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Mladá fronta, 2012, s. 19.

¹⁷⁹ Antonín Benjamin Svojsík. Wikipedie otevřená encyklopedie [online]. [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Anton%C3%ADn_Benjamin_Svojs%C3%ADk

¹⁸⁰ Skauting: Junáctví neboli český skauting. *Skaut.org: Skauting: Český skauting* [online]. [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.skaut.org/skauting.cr.php>

¹⁸¹ ZET Miloš *Zapletal: Pět životů*. I. JIRÁSEK. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, s. 43.

¹⁸² Skauting: Junáctví neboli český skauting. *Skaut.org: Skauting: Český skauting* [online]. [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.skaut.org/skauting.cr.php>

aktivitách. „Člověk je tvor společenský, něco ho stále táhne do houfu a teď konečně se mohl ten prastarý pud volně projevit.“¹⁸³

Bohužel ne nadlouho. Komunistická strana podporovaná Sověty začala bez velkého hluku uchvacovat moc ve státě, postupně prosakovala do personálních struktur Junáka, což ji pak usnadnilo jeho ovládnutí, úplnou likvidaci a zabavení celého majetku. Stalo se tak na dlouhých čtyřicet let, pokud nepočítáme kratší pauzu v období pražského jara. Junák byl násilně včleněn do Svazu československé mládeže, která byla ovládána totalitním režimem. Jeho místo zaujal Pionýr, prostředek vládnoucí moci užívající násilné formy převýchovy dětí a mládeže komunistickou ideologií. V těžkých obdobích se řada skautů stala obětí politických procesů a strávila roky v komunistických žalářích. Avšak podobně jako za nacistické totality dokázali čeští skauti ve své činnosti pokračovat ať už v ilegalitě pod různými krycími organizacemi nebo v exilu.¹⁸⁴

Definitivní konec pronásledování skautingu v naší zemi znamenala až sametová revoluce. Došlo k obnovení Junáka a postupně se objevily i další skautské organizace, které vždy vycházely ze samotné podstaty skautingu a lišily se od sebe v zanedbatelných otázkách (personální obsazení, více křesťanské zaměření, Adventisté, odnož polských skautů aj.). Co je však důležité, že v podstatných věcech, jako je pravda, láska, čest, pomoc bližnímu i vlasti, ochrana přírody, vlastní rozvoj osobnosti a další, se všechny instituce českého i světového skautingu vždy shodnou. Cíle, principy a metody jsou stejné, jen činnosti, které skauting nabízí, se stát od státu, kultura od kultury projevují různě.¹⁸⁵

Například i český skauting nebyl nikdy pouhou kopií anglického vzoru, nýbrž od počátku se vyznačoval svébytnými rysy. Čeští zakladatelé se snažili dát hnutí národní temperament, tradice a hodnoty. Příkladem můžeme uvést např. slovo skaut, které bylo nahrazeno českým junák, náboženskou složku, kterou do značné míry vytlačilo národní cítění, a to se projevilo mj. ve Svojsíkově skautském slibu, kde první bod Baden-Powellové verze povinnost vůči Bohu a králi (vlasti) byla nahrazena pouze láskou k vlasti, což jinde ve světě v pravdě nemá obdoby. Mnoho tradičních prvků, jako je vztah k přírodě, kroje, táboření – ve světě spojované s naší originální dřevěnou stanovou podsadou aj., bylo zachováno oproti většině světových hnutí. Dalším specifikem českého skautingu je, že se nechal inspirovat téměř stejným dílem Setonovým woodcraftem i Baden-Powellovým

¹⁸³ ZET Miloš Zapletal: *Pět životů*. I. JIRÁSEK. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, s. 45.

¹⁸⁴ Skauting: Junáctví neboli český skauting. *Skaut.org: Skauting: Český skauting* [online]. [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.skaut.org/skauting.cr.php>

¹⁸⁵ Skauting: Junáctví neboli český skauting. *Skaut.org: Skauting: Český skauting* [online]. [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.skaut.org/skauting.cr.php>

skautingem, které upravil do našich zvyků. Český skauting je proto woodcraftu o mnoho bližší než např. skauting britský a americký. Příznakem toho je fakt, že tyto dvě organizace do značné míry spolupracují a mnoho českých skautů je zároveň woodcraftery. Dokonce existují i oddíly, které se hlásí k oběma hnutím, což by v Americe bylo pravděpodobně nemožné.

V současné době Junák – svaz skautů a skautek České Republiky (dále jen Junák) představuje největší dobrovolnou, nezávislou a nepolitickou občanskou organizaci, která spojuje své členy a členky bez diference národnosti, náboženského vyznání, politického mínění, rasy nebo jiných rozdílů.¹⁸⁶

„Posláním Junáka je podporovat rozvoj osobnosti mladých lidí, jejich duchovních, mravních, intelektuálních, sociálních a tělesných schopností tak, aby byli po celý život připraveni plnit povinnosti k sobě samým, bližním, vlasti, přírodě a celému lidskému společenství v souladu s principy a metodami, stanovenými zakladatelem skautského hnutí, lordem R. Baden-Powellem a zakladatelem českého skautingu, prof. A. B. Svojsíkem.“¹⁸⁷

Poslání Junáka lze naplnit pomocí skautského zákona, který je odrazem praktikovaných výchovných metod, a složením skautského slibu, který je vyjádřením dobrovolného závazku na celý život. Jeho smyslem je pomoci mladým lidem uvědomit si a formulovat životní hodnoty a vést je k souladu myšlenek, slov i činů. Skauting již přes sto let používá jedinečný výchovný postup spočívající v plnění prostých dětských přání – být součástí party, společenství a mít poslání. Neformální rozvoj dětí prostřednictvím hry skýtá zábavu a dospělí získávají nenásilný nástroj k jejich výchově.¹⁸⁸

Junák má k dnešnímu datu celkem přes 48 tisíc členů ve 2 108 oddílech a je nejpočetnější výchovnou organizací u nás. Skautské klubovny jsou umístěny po celé České republice, v krajích, okresech, ve velkých i menších městech.¹⁸⁹

Jelikož se jedná o velkou instituci, tak i organizační struktura má členitější podobu, než je tomu např. u Ligy lesní moudrosti. Kraje sdružují okresy, pečují o skautskou výchovu na svém teritoriu, o rozdělování a revizi financí, mediální služby a údržbu nemovitostí. Okresy integrují jednotlivá střediska a připravují vzdělávací kurzy pro vedoucí. Střediska

¹⁸⁶ Stanovy Junáka - svazu skautů a skautek ČR. *Skauting: o skautingu* [online]. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://www.skaut.cz/sites/default/files/stanovy_junaka.pdf

¹⁸⁷ ŠANTORA, R., V. NOSEK, S. JANOV a V. DOSTÁL. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Mladá fronta, 2012, s. 1.

¹⁸⁸ Výroční zpráva 2012: s. 6-7. *Skauting: o skautingu* [online]. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://www.skaut.cz/sites/default/files/vyrocní_zpravy/vyrocní_zprava_junaka_2012_0.pdf

¹⁸⁹ Zajímavá fakta a čísla. *Skauting: o skautingu* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: <http://www.skaut.cz/skautingu/o-skautingu/fakta-cisla>

sdužují samostatné oddíly, které přímo realizují výchovu mládeže a zaštiťují hmotné a metodické zázemí.¹⁹⁰

V rámci oddílů jsou tvořeny skupinky rozdělené dle věkových kategorií: děti předškolního věku, vlčata a světlušky 8–10 let, skauti a skautky 11–14 let, roveři a rangers 15 a více let a skupiny dobrovolníků 18 a více let.¹⁹¹

Posláním činnosti oddílů je podpora duševního i fyzického rozvoje dětí a mladých lidí. Schůzky členů probíhají v pravidelných intervalech, ve vlastních či pronajatých klubovnách za účasti vedoucích. Starší děti radí a vedou mladší, což značně apeluje na jejich rozvoj odpovědnosti a osobnostní růst. Práce na rozmanitých projektech u dětí prohlubuje vědomosti ve všech celospolečenských tématech. „*Většina oddílů podnikne během roku přibližně 10–15 jednodenních či víkendových výprav. Častou náplní je výlet do přírody, jehož prostřednictvím děti poznají dosud nenavštívená místa, a rozvíjejí tak svůj vztah ke krajině i její kultuře. Cílem výprav mohou být například i náročnější sportovní aktivity, závody, skautská setkání nebo pomoc při charitativních akcích, které Junák pořádá.*“¹⁹²

Nejvýznamnější akcí roku (stejně jako u Ligy lesní moudrosti) je uspořádání letního skautského tábora. V odloučení od kulturního prostředí zdokonalují členové svou soběstačnost, schopnost obstát v týmu, učí se vztahu ke svým blízkým, okolí a přírodě. Celotáborové hry pak svým ztvárněním pomáhají rozvíjet celkovou citlivost a kreativitu dětí. Tábor se stává vhodným místem k získání praktických zkušeností, dobrodružných i romantických zážitků a rozšiřuje pocit svornosti a vzájemné solidarity mezi dětmi.¹⁹³

Vedle výčtu rozmanitých činností, které produkují jednotlivé oddíly v podobě pravidelných schůzek, soutěží a závodů zaměřených fyzicky i intelektuálně, jednodenních či vícedenních výprav do přírody i za kulturním poznáním, táborů, akcí pořádaných pro neorganizované děti aj., existují i činnosti zastřešené celou institucí. Jedná se o významné celonárodní akce a projekty pořádané pod záštitou Junáku, ale i ve spolupráci s jinými institucemi a sdruženími. Pro názornou představu zmíníme alespoň některé.

¹⁹⁰ Výroční zpráva 2012: s. 32. *Skauting: o skautingu* [online]. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://www.skaut.cz/sites/default/files/vyrocní_zpravy/vyrocní_zprava_junaka_2012_0.pdf

¹⁹¹ *Skauting* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: <http://www.skaut.cz/>

¹⁹² Výroční zpráva 2012: s. 8. *Skauting: o skautingu* [online]. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://www.skaut.cz/sites/default/files/vyrocní_zpravy/vyrocní_zprava_junaka_2012_0.pdf

¹⁹³ Výroční zpráva 2012: s. 8. *Skauting: o skautingu* [online]. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://www.skaut.cz/sites/default/files/vyrocní_zpravy/vyrocní_zprava_junaka_2012_0.pdf

Z hlediska dlouhodobých plánů má nezastupitelnou roli projekt Kapka. Od roku 1999 pravidelně pořádají skauti starší 15 let ve spolupráci s Nadací pro transplantaci kostní dřeně humanitární pomoc. V průběhu jednoho červnového dne či víkendu za mytí oken automobilů a prezentaci činnosti nadace získávají na čerpacích stanicích od řidičů finanční příspěvky na pomoc lidem postižených krevtvorbou.¹⁹⁴

Nezištnou pomoc druhým skauti prokazují i prostřednictvím sbírky Postavme školu v Africe. Každoročně, od roku 2004, prezentují projekt na veřejnosti a ze získaného výtěžku výraznou mírou přispívají k budování škol a vzdělávání učitelů v Etiopii. Díky spolupráci s organizací Člověk v tísni se doposud zasloužili o výstavbu 15 škol, a tím umožňují svým africkým vrstevníkům zvýšit jejich kvalitu vzdělání a následného uplatnění v dalším životě.¹⁹⁵

Za zmínku též stojí vybudování centra ekologické výchovy Kaprálův mlýn v Ochozi u Brna, kde skauti nabízejí výukové programy nejen vlastním členům, ale i školám a dalším zájemcům.¹⁹⁶

V rámci prohlubování dobrých mezinárodních vztahů a předávání zkušeností se jednou za čtyři roky pořádá celosvětové a jednou za dva roky středoevropské Jamboree. „*Mezinárodní rozměr skautingu není doménou pouze masových akcí. Například skautské středisko Stěžery spolupořádá od roku 1997 mezinárodní tábory spolu s dánskými skauty, konané střídavě v Čechách, Anglii nebo Dánsku.*“¹⁹⁷

Ze shrnutí všech zde zmíněných informací o skautingu vyplývá, že „*dnešní skauting je živoucí síla ve službách národa [...]. Skauting je dnes hnutí mládeže, jež v každém okamžiku ví, co chce dělat, ví, kam jde, a dokonce zná cestu, kterou si při tom musí probíjet.*“¹⁹⁸

3.3 Dílčí závěr

Britskému důstojníkovi a později generálovi R. Baden-Powellovi se podařilo začátkem 20. století využít svých dřívějších znalostí a zkušeností z praxe a výrazně přispět ke vzniku

¹⁹⁴ Společně proti leukémii. *Skauting: naše projekty: kapka* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: <http://www.skaut.cz/protileukemii/>

¹⁹⁵ Skautská sbírka. *Postavme školu v Africe* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: <http://www.skolavafrice.cz/skauti>

¹⁹⁶ Výroční zpráva 2012: s. 3. *Skauting: o skautingu* [online]. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://www.skaut.cz/sites/default/files/vyrocní_zpravy/vyrocní_zprava_junaka_2012_0.pdf

¹⁹⁷ Výroční zpráva 2012: s. 28. *Skauting: o skautingu* [online]. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://www.skaut.cz/sites/default/files/vyrocní_zpravy/vyrocní_zprava_junaka_2012_0.pdf

¹⁹⁸ HANSEN, W. *Vlk jenž nikdy nespí: Dobrodružný život lorda Baden-Powella*. A. VELICHOVÁ, R. ŠTÁSEK. Praha: Scoutarch, 1994, s. 137.

nenahraditelného výchovného systému – skautingu. Nalezl způsob, jakým kladně zapůsobit na mládež, aby výsledky byly trvalé, vedly k samostatné činnosti a odpovědnosti, ke zvýšení morálních kvalit a tělesné zdatnosti životem v přírodě. Položil základ vzájemného chování a bratrství jak mezi jednotlivci, tak ve spolupráci mezi družinami v oddíle, a to vše jakoby mimochodem i na mezinárodní úrovni.

Ani v Českých zemích tomu nebylo jinak. A. B. Svojsík se chopil Baden-Powellovy metody a spojil ji s myšlenkami E. T. Setona a svými vychovatelskými poznatky. Vytvořil tak ve světě svého druhu ojedinělou formu skautingu, která mimo jiné jako jedna z mála nevycházela z náboženských základů. Český skauting odolal všem bouřím zla a nenávisti, které se v průběhu 20. století naší zemí přehnaly. Nedokázaly ho zničit dvě světové války ani nacistická okupace a komunistická diktatura. Skautský oheň přežil v srdcích těch, kteří zůstali věrni a předali poselství dalším generacím, které i dnes pokračují dál v tom, co jejich předci před více než sto lety započali.

ZÁVĚR

V předložené bakalářské práci jsme se pokusili poukázat na některé důležité otázky, které souvisí s postoji člověka k přírodě a krajině, a to z pohledu historického vývoje i dvou významných pedagogických hnutí – woodcraftu a skautingu a jejich zakladatelů.

Práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola zachycuje v jednotlivých historických obdobích estetický postoj člověka k přírodě. Estetické vnímání přírody existuje již od antiky, ale netýkalo se krajiny jako celku, nýbrž probíhalo pouze formou obdivu k některým jejím prvkům. V následujících dějinných etapách vzbuzovala příroda a určité její partie v člověku převážně nezám, strach a odpor. Teprve od konce 18. století se začíná rozvíjet zájem o přírodu a její krásy, který přechází k jejímu ohodnocení jako estetického celku. Koncem 19. století se však hlásí o moc dekadence, v popředí všeho dění stojí umělá civilizace a člověk k přírodě zaujímá pánovitý a přezíravý postoj. Zlom nastal v 60. letech 20. století, kdy příroda již není posuzována pouze z estetického hlediska, ale přidávají se i oblasti pociťující krizi ve stavu k životnímu prostředí. Stupňují se ekologické, ochrannářské, environmentální a výchovné aktivity. Pro zajímavost a možnost jistého srovnání s evropskými poměry jsme do této kapitoly zařadili kulturu Dálného východu, kde příroda od prvopočátku tvořila nerozlučnou jednotu s člověkem. Ve východní kultuře se jedinec snažil světu spíše přizpůsobit, než si ho podmanit, a proto byla u zástupce východní filozofie patrná daleko větší snaha po harmonickém vztahu s přírodou a nikoli úsilí o její přetváření, podmanění a později i drancování.

Ve druhé kapitole se věnujeme woodcraftu z pohledu jeho vývoje v čase. Pokrokové myšlenky a názory na sklonku 19. století reagují na potřebu neodkladně změnit současný postoj a nahlížení člověka na svět a to i v oblasti výchovy. Počátkem 20. století vzniká výchovný směr zvaný woodcraft, který pronikl díky svému zakladateli E. T. Setonovi, originálnímu reformátorovi, pedagogovi, malíři, přírodovědci a spisovateli, do celého světa. Seton dokázal převést zájem mládeže i dospělých k přírodě. Bohatým systémem činností a životem v přírodě vedl člověka k novému chápání smyslu existence, sebeovládání a rozvoji všech duševních i fyzických sil a v neposlední řadě k vědomí povinnosti ke společnosti. Jeho návrat k přírodě neměl za úkol únik do divočiny nebo izolovat svěřence od společenských problémů, ale zabezpečit rehabilitaci lidského myšlení. I přes všechny vývojové a společenské změny se dokázala myšlenka woodcraftu zachovat až do současnosti. Liga lesní moudrosti zastupující dnešní představitele woodcraftu v České republice se řídí dle E. T. Setonových odkazů. Má snahu o komplexní vývoj

člověka, rozvoj jeho všestrannosti, důležitých lidských hodnot a vzdělání. Nové generace jsou vedeny k citlivému a ohleduplnému postoji vůči přírodě a svému okolí.

Třetí kapitola pojednává o skautingu a jeho zakladateli R. Baden-Powellovi, britskému vojenskému důstojníkovi a později generálovi, kterému se podařilo začátkem 20. století využít svých dřívějších znalostí a zkušeností z praxe a výrazně přispět ke vzniku nenahraditelného výchovného systému – skautingu. Z jeho postojů byla velmi intenzivně cítit výrazná náklonnost k přírodě, ale také silný zájem o problematiku třídních nerovností a snaha rozřešit otázky spojené s rozdíly a konflikty mezi různými kulturami. Snil o světovém míru a vzniku bratrství mezi všemi lidmi a národy, což se mu do určité míry podařilo. Nalezl způsob, jak motivovat a kladně zapůsobit na mládež, aby výsledky byly trvalé, vedly k samostatné činnosti a odpovědnosti, ke zvýšení morálních kvalit a tělesné zdatnosti životem v přírodě. Položil základ vzájemného chování a bratrství, které mělo ohlas na domácí, ale i celosvětové úrovni. V českých zemích byly též položeny základy skautingu, a to tak pevné, že je nedokázala zničit nacistická okupace ani totalitní režim. Dnes v České republice naplňují odkaz skautingu členové organizace zvané Junák – svaz skautů a skautek. Rozmanitý program činností se uskutečňuje v úzkém spojení s přírodou a okolním světem. Skauting používá výchovné metody v podobě plnění obyčejných dětských přání – být součástí party, společenství a mít poslání. Většina oddílů koná v průběhu roku výpravy do přírody, kde děti rozvíjejí svůj vztah k sobě navzájem, k okolí, krajině a kultuře.

Bez ostychu lze napsat, že po více než stoleté existenci plní stále obě hnutí výchovnou roli, která formuje a utváří pozitivní vztah k přírodě. Rozdíly v postoji člověka k přírodě jsou v obou organizacích a obecně rovině jen nepatrné. U woodcraftu se členové mimo jiné pokouší s přírodou „až“ splynout, skauting, v dobrém slova smyslu, bere přírodu více jako vhodný výchovný „prostředek“.

Pokud se vrátíme k samotným cílům naší bakalářské práce, uvádíme, že jsme vyhodnotili a porovnali všechny zjištěné skutečnosti a informace o aktivní činnosti Ligy lesní moudrosti a Junáka – svazu skautů a skautek České Republiky a můžeme konstatovat následující závěr. První cíl, který spočíval ve stanovení předpokladu, že členství v obou organizacích má pozitivní vliv na vývoj osobnosti člověka jak po stránce duševní, tak i fyzické, zásadně tvoří a definuje vztah k okolí a ostatním jedincům, přírodnímu i kulturnímu bohatství, se potvrdil. V případě druhého cíle se vyslovený předpoklad nepotvrdil, protože v interních předpisech, zásadách či stanovených cílech obou organizací

jsme neshledali nic, co by mohlo negativně narušit přirozený chod a vývoj soudobé civilizace i při jejich striktním dodržování a globální aplikaci. Jsme si vědomi, že tato práce nebyla do hloubky soustředěna k nastavení a dodržování stanovených cílů, ale s ohledem na fakt, že se jedná o organizace zaměřené na volnočasové aktivity dětí spojené především s výchovou formou hry, se dá tento závěr předpokládat.

Bakalářská práce se orientovala zejména na samotný postoj k přírodě z různých úhlů pohledu, nabízí se však mnoho dalších oblastí, které by stály za samostatné zpracování. Zajímavým námětem by se jistě mohly stát výchovné metody využívané u skautingu a woodcratu jak z pohledu historie, tak u současných organizací Junák – svaz skautů a skautek České republiky a Ligy lesní moudrosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní zdroje

- ADORNO, T. W. *Estetická teorie*. D. PROKOP. Praha: Panglos, 1997, 581 s. ISBN 80-902205-4-1 .
- ANDERSON, H. A. *Ernest Thompson Seton a mizející Západ*. M. KUPKA. Praha: Václav Vávra, 2012, 295 s. ISBN 978-80-904543-0-9.
- CETL, J., S. HUBÍK, J. ŠMAJS. *Příroda a kultura*. Praha: Svoboda, 1990, 273 s. ISBN 25-013-90.
- CÍLEK, V. *Dýchat s ptáky: obyčejné texty o světle paměti, pravdě oblaků a útěše míst*. Praha: Dokořán, 2008, 246 s. ISBN 978-80-7363-202-1.
- CÍLEK, V. *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán, 2002, 231 s. ISBN 80-86569-29-2.
- DLOUHÁ, J. *Vědění a participace: teoretická východiska environmentálního vzdělávání*. Praha: Karolinum, 2009, 226 s. ISBN 978-80-246-1656-8.
- ECO, U. *Umění a krása ve středověké estetice*. Z. FRÝBORT. Praha: Argo, 1998, 239 s. Historické myšlenky, svazek 7. ISBN 80-7203-098-1.
- GUREVIČ, A. J. *Kategorie středověké kultury*. J. KOLÁR. Praha: MF, 1978, 286 s. Most, 17. ISBN 23-104-78.
- HRDLIČKOVÁ, V. a Z. HRDLIČKA. *Umění čínských zahrad*. Praha: Argo, 1997, 167 s. ISBN 80-7203-167-8.
- HRDLIČKOVÁ, V. a Z. HRDLIČKA. *Čína císaře Šen-cunga*. Praha: MF, 1992, 261 s. ISBN 80-204-0083-4.
- KLOSTERMANN, K. *Ze světa lesních samot*. Praha: Československý spisovatel, 1975, 255 s. ISBN 22-015-75.
- KUPKA, M., F. KOŽÍŠEK, V. VALOVIČ a M. VAVRDA. *Woodcraft*. Praha: Liga lesní moudrosti, 1991, 38 s.
- LAMAČ, M. *Myšlenky moderních malířů*. Čtvrté, přeprac. vyd. Praha: Odeon, 1989, 513 s. ISBN 80-207-0087-0.
- LIBROVÁ, H. *Láska ke krajině?*. Brno: Blok, 1988, 165 s. ISBN 47-009-88.
- LIBROVÁ, H. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně - filozofická fakulta, 1987, 134 s. ISBN 55-996-87.
- LOMOVÁ, O. *Poselství krajiny: obraz přírody v díle tchangského básníka Wang Weje*. Praha: DharmaGaia, 1999, 242 s. ISBN 80-85905-56-6.
- MRÁZ, B. a M. MRÁZOVÁ. *Secese*. Praha: Obelisk, 1971, 176 s. ISBN 09/3-34 007 71-401/22/8.7.
- RAŠKA, V. *Ernest Thompson Seton: bibliografie, životopisy, překlady*. 3. dopl. a oprav. vyd. Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka, 2014, 72 s. Personální bibliografie, sv. 3. ISBN 978-80-85063-18-9.
- ROUSSEAU, J. J. *Dumy samotářského chodce*. K. ŠAFÁŘ. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962, 172 s. ISBN 01-079-62.

SETON, E. T. *Kniha lesní moudrosti*. vyd. druhé. M. ZAPLETAL. Praha: Olympia, 1991, 338 s. ISBN 27-006-91.

SCHULZ, G. *Romantika: Dějiny a pojem*. M. HOŘÁK. Praha a Litomyšl: Paseka, 1999, 120 s. ISBN 80-7185-235-X.

STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005, 202 s. ISBN 80-7363-008-7.

SVOJSÍK, A. B. *Základy junáctví*. 3. nezměněné vyd. Praha: Merkur, 1991, 724 s. ISBN 80-7032-001-X.

ŠANTORA, R., V. NOSEK, S. JANOV a V. DOSTÁL. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Mladá fronta, 2012, 253 s. ISBN 978-80-204-2622-2.

Tao: texty staré Číny. O. KRÁL. Praha: Československý vydavatel, 1971, 139 s. ISBN 22-093-71.

TATARKIEWICZ, V. *Dějiny estetiky III*. J. MARUŠIAK. Bratislava: Tatran, 1991, 422 s. ISBN 80-222-0186-3.

THOREAU, H. D. *Walden aneb život v lesích*. Vydání šesté, v tomto překladu druhé. J. SCHWARZ. Praha - Litomyšl: Paseka, 2006, 306 s. ISBN 80-7185-671-1.

VALENTA, J. *Scénologie krajiny*. Praha: Kant, 2008, 242 s. Disk: malá řada, svazek 5. ISBN 978-80-86970-68-4.

VOLEK, J. *Kapitoly z dějin estetiky I*. 2. vydání. Praha: Panton, 1985, 312 s. ISBN 35-004-85.

ZÁTKA, V. *Kantova teorie estetiky: studie k dějinám filozofie 18. století*. Praha: Filosofia, 1995, 159 s. ISBN 80-7007-071-4.

Internetové zdroje

Antonín Benjamin Svojsík. *Wikipedie otevřená encyklopedie* [online]. [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Anton%C3%ADn_Benjamin_Svojs%C3%ADk

Co je skauting. *Skauting: o skautingu* [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu>

České "Hnutí lesní moudrosti" dnes. LEMBERK, V. *Stopy: další publikace* [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://lembek.vcm.cz/publikace/woodcraft1.htm>

Estetické hodnoty v krajině. STIBRAL, K. *Kulturně historické dědictví kolem nás: studijní materiály: odborné texty: estetika* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://elearning.historickededitvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/estetika>

Hlavní stránka. *Skauting* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: <http://www.skaut.cz/>

Liga lesní moudrosti a environmentální výchova. SPÁLENÝ, P. *Yucikala.net: Ke stažení* [online]. [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: http://www.yucikala.net/download/LLM_a_environmentalismus.pdf

Od kdy jsou krajina a příroda krásné? K historii estetického vnímání přírody v Evropě I. STIBRAL, K. *Živa: autoři: stibral* [online]. [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: <http://ziva.avcr.cz/files/ziva/pdf/odkdy-jsou-priroda-a-krajina-krasne-k-historii-est.pdf>

Od kdy jsou příroda a krajina krásné? K historii estetického vnímání přírody v Evropě II. STIBRAL, K. *Živa: autoři: stibral* [online]. [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: <http://ziva.avcr.cz/files/ziva/pdf/odkdy-jsou-priroda-a-krajina-krasne-k-historii-est-1.pdf>

Skauting. *ABZ slovník cizích slov* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=skauting

Skauting: Junáctví neboli český skauting. *Skaut.org: Skauting: Český skauting* [online]. [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.skaut.org/skauting.cr.php>

Skautská sbírka. *Postavme školu v Africe* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: <http://www.skolavafrice.cz/skauti>

Slepenec 8 Příručka pro čekatelské zkoušky: Co je to skauting. HEJHAL, M. [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: http://kel.jikos.cz/tyjatr/Slepenec-8_web.pdf

Společně proti leukémii. *Skauting: naše projekty: kapka* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: <http://www.skaut.cz/protileukemii/>

Stanovy Junáka - svazu skautů a skautek ČR. *Skauting: o skautingu* [online]. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://www.skaut.cz/sites/default/files/stanovy_junaka.pdf

Stanovy Ligy lesní moudrosti. *Liga lesní moudrosti: Co je LLM*: [online]. [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: http://www.woodcraft.cz/index.php?right=cojellm_stanovy&lan=cs

Výroční zpráva 2012. *Liga lesní moudrosti: Co je LLM: Dokumenty* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.woodcraft.cz/download/cojellm/vyrocní_zprava_2012.pdf

Výroční zpráva 2012. *Skauting: o skautingu* [online]. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://www.skaut.cz/sites/default/files/vyrocní_zpravy/vyrocní_zprava_junaka_2012_0.pdf

Výroční zpráva o činnosti kmene LLM Strážci pokladů za rok 2012. *Liga lesní moudrosti: Co je LLM: výročky kmenů* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.woodcraft.cz/download/cojellm/vz_kmenu/2012/405.pdf

Woodcraft. *ABZ slovník cizích slov* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=woodcraft

Zajímavá fakta a čísla. *Skauting: o skautingu* [online]. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: <http://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu/fakta-cisla>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

YMCA Křesťanské sdružení mladých lidí.

A-TOM Asociace turistických oddílů mládeže ČR.